

röda rummet

radikal kvartalstidskrift nummer 2/2003 • Pris 20:-

Krig utan slut?

• VÄRLDSMAKTEN • JORDFRÅGAN • INTEGRATIONEN •

I snart fyra decennier har Noam Chomsky varit en av den amerikanska utrikespolitikens skarpaste kritiker. I artikel efter artikel, i bok efter bok har han demaskerat sanningen bakom den hycklande propagandan om USA:s demokratiska mission, de intellektuella och medias medlöperi samt de verkliga intressen som styr politiken. I denna intervju berör Chomsky bland annat Bushadministrationens säkerhetspolitiska doktrin och USA-imperialismens strategiska intressen samt kommande planer efter Irakkriget.

VÅLDETS VÄRLDSMAKT

– vart går USA efter Irak?

Hur kommer Mellanöstern som region att påverkas av USA:s invasion och ockupation av Irak?

– Jag tror inte att enbart regionen utan hela världen rent allmänt – och helt riktigt – såg Irakkriget som ett lätt prövotest, vars syfte var att legitimera en ny norm för användandet av militär styrka som redskap för konfliktlösning. I september 2002 tillkännagav Bushadministrationen sin nationella säkerhetsstrategi, en ovanligt extrem doktrin med fokus på just den militära styrkemakten i vår värld. Det är inte svårt att se att denna doktrins födelse sammanföll med att man började slå på krigstrummorna gentemot Irak. Det sammanföll också med starten för kongressvals-kampanjen. Allt det här hänger ihop.

Den nya doktrinen handlade inte om föregripande krig (preemptive war), vilket man kan hävda rymms inom en vid tolkning av FN-stadgan, utan om ett fenomen som inte har tillstymmelse till grund i internationell rätt – föregripande krig (preventive war). Doktrinen understryker att USA med sin militära makt har rätt att slå tillbaka alla former av utmaningar, som det uppfattar som ett hot mot dess dominans, redan innan det materialiserats som hot. Det är det som är skillnaden mellan föregripande och föregripande. En mäktig stat har kapaciteten att utifrån en doktrin knäsetta en ny norm. Om Indien invaderar Pakistan, för att sätta stopp för monstruösa grymheter, blir det inte normbildande, till skillnad mot när USA på tvivelaktiga grunder bombar Serbien. Det är det som är makt.

Det lättaste sättet att skapa en ny norm är att välja ut en fullständigt värlös motståndare som måltavla, en motståndare som kommer att bli totalt övermannad av den starkaste militära kraft som den mänskliga historien skådat. Men för att det hela ska bli trovärdigt, åtminstone inför den egna befolkningen, är du tvungen att skrämna den. Så den värlösa måltavlan framställs som ett formidabelt hot mot vår överlevnad, ansvarig för 11:e september och redo att attackera oss gång på gång. Det var faktiskt också så man gick till väga. Med början i september 2002 lades det ner en väldig energi på att övertyga amerikanerna om att Saddam Hussein inte bara var ett monster utan ett reellt hot mot deras existens, något som också – till

EN INTERVJU MED NOAM CHOMSKY

Intervjun är gjord av David Barsamian och är tidigare publicerad bland annat på Znet.

skillnad mot i övriga världen – verkligen lyckades. Idag tror ungefär hälften av amerikanerna att det var han som låg bakom 11:e september.

Alla pusselbitar faller på plats. Du har den uttalade doktrinen. Du har utifrån ett lätt prövofall fastslagit en norm. Befolkningen tror på fantasipropagandan, injagas i fruktan och är villig att ställa sig bakom den militära aktionen som en akt av självförsvar. Det lätta fallet får tjäna som en form av utgångspunkt och prejudikat, med syftet att när den lättare manövern väl är överstämmande gå vidare med större och mer komplicerade operationer. Det är bakgrunden till att så stora delar av världen vände sig så starkt mot kriget. Det handlar inte bara om attacken mot Irak. Många människor uppfattar det helt korrekt som ett steg på vägen mot fler och större krig. Det är därför som kanske lejonparten av jordens befolkning idag ser USA som det farligaste hotet mot freden. George Bush har inför världsoptionen inom loppet av ett år lyckats med konststycket att omvandla bilden av USA till ett land som injagar fruktan, ogillande och till och med hat.

På World Social Forum i Porto Alegre i slutet av januari beskrev du Bush och människorna runt omkring honom som en grupp "radikala nationalist" som hänger sig åt "imperieväld". Skiljer sig i så måtto det nuvarande styret i Washington på ett avgörande sätt från tidigare amerikanska administrationer?

– Det är viktigt att se det hela i ett historiskt perspektiv. Så låt oss gå till den motsatta ändan av det politiska spektrumet, Kennedyliberalerna. Dean Acheson, en respekterad äldre statsman och rådgivare till Kennedyadministrationen, skickade 1963 en skrivelse till institutionen Amerikanska samhället för internationell rätt, där han påpekade att det inte fanns några lagliga hinder för USA när det gällde dess rätt att försvara sin position, status och auktoritet. Vad var bakgrunden till att Acheson uttryckte sig i dessa ordalag? Vad handlade det om? Jo, han talade om USA:s krig mot terrorismen och dess ekonomiska krigföring gentemot Kuba. Val av tidpunkt för detta utspel är slående. Det var kort efter den "robotkris" som drev vår värld till randen av ett kärnvapenkrig (Den amerikanska underrättelsetjänsten upptäckte 1962 att ryssarna var i färd med att på Kuba montera upp robotar som kunde bära kärnvapen, översättarens anmärkning). Att ryssarna skickade dessa robotar var i hög grad en konsekvens av den kampanj som Kennedyadmini-

strationen förde – mot internationell terrorism och för ett regimskifte på Kuba.

Acheson underströk att USA hade rätten till förebyggande krig, och då inte bara om dess existens var hotat utan även om dess status och position utmanades. Han gick faktiskt till och med längre i sin extremism än Bushadministrationen. Dock måste vi beakta att det här var en proklamation från en enskild hög tjänsteman, och inte ett officiellt regeringsdokument. Det är troligen inte heller varken den första eller sista deklARATIONEN av det slaget. Doktrinen från september 2002 är emellertid, förutom att den är speciell med sitt fräcka och pretentiösa tonfall, dessutom ett officiellt dokument.

På fredsmanifestationerna skallade ropen "inget blod för olja". Oljan brukar också ofta ses som den primära drivkraften bakom USA:s attack och ockupation av Irak. Hur avgörande är den för den amerikanska strategin?

– Den är otvivelaktigt avgörande. Jag tror inte att någon som är vid sina sinnes fulla bruk hyser tvivel om det. Området kring Persiska viken är, och har varit det ända sedan andra världskriget, den viktigaste energiproducerande regionen i världen. Den väntas också så förbli för åtminstone en generation framåt. Det är en enorm källa till strategisk makt och materiell rikedom. Irak är otvetydigt beläget i dess själva fokus. Det har världens näst största oljereserver (endast Saudiarabien har större tillgångar, o.a.). Dess olja ligger nära jordytan och utvinningskostnaderna är låga. Den som kontrollerar Irak har bemäktigt sig en stark ställning för att diktera prisnivåerna och produktionsvolymerna, undergräva OPEC:s position och påverka hela världsekonomin. Det är inte nödvändigtvis kopplat till ett direkt ägande av oljekällorna, USA strävar verkligen inte efter det, men det handlar om kontroll. Om Irak hade varit beläget någonstans i Centralafrika hade det inte blivit utsatt för detta prövotest. Så oljan finns – liksom i exempelvis Centralasien – hela tiden där i bakgrunden, som en konstant strategisk variabel.

UD beskrev 1945 i ett dokument Mellanösterns olja som "en kolossal källa till strategisk makt" och "en av världshistoriens största rikedomar". I dag importerar USA 15 procent av sin olja från Venezuela. Det importerar också olja från Colombia och Nigeria. Alla dessa länder är dock för tillfället – utifrån Washingtons perspektiv – på olika sätt problematiska.

Chavez Venezuela anfäktas av allvarliga interna konflikter, i Colombia råder det praktiskt taget inbördeskrig och i Nigeria hotas oljeutvinningen av folkliga jäsningar. Hur ser du på dessa sakernas tillstånd?

– Situationen är mycket känslig. Enligt under-rättelserapporter är USA:s planer att utöva en mer direkt bevakning över oljekällorna i det Atlantiska bäckenet och i första rummet lita till dessa leveranser. Bäckenet – där Latinamerika och Västafrika ingår som delar – uppfattas av USA som mer säkra under dess kontroll – än den instabila regionen kring Persiska viken. Bristande följsamhet från regeringarna i området eller olika former av social oro och splittring uppfattas därför av USA som allvarliga hot, hot som kan leda fram till en liknande militär aktion som i Irak. Om utvecklingen i Irak går i de banor som de civila planläggarna i Pentagon hoppas; att man efter den lätta militära segern lyckas skapa stabilitet och kan installera en regim med ett skimmer av demokratisk legitimitet, kommer de att få blodad tand att gå vidare med nästa steg. Detta nästa steg inbegriper flera olika möjligheter. En av dem är självklart den Andinska regionen. Genom sina baser har USA redan nu direkta militära enheter i området. Förutom att Venezuela och Colombia är stora oljeproducenter har vi även avsevärda tillgångar i Ecuador och Brasilien. Ja, det är verkligen en möjlighet att nästa steg av förebyggande krig, nu när den så kallade normen är etablerad och accepterad, kommer att tas här. En annan möjlighet är Iran.

Ja, vad kommer egentligen att hända med Iran, ett land som av USA utpekats som ett av "ondskans axelmakter" och som har stora mängder olja? Dagen efter att Baathregimen i Bagdad föll manade också Ariel Sharon USA att gå vidare med Iran.

– I den mån Israel är bekymrat har aldrig Irak varit någon stor sak. De har alltid sett det som en maktlös motståndare, en barnlek. Med Iran ter det sig annorlunda. Det är en betydligt starkare militär- och ekonomisk kraft. Under flera år tillbaka har Israel tryckt på USA att ta itu med Iran. Iran är alltför stort för att Israel ska kunna göra det själv. Det är också mycket möjligt att det redan planeras för ett krig. Sedan ett år tillbaka är över 10 procent av Israels flygstyrkskrafter permanent stationerade i Turkiet, på de väldiga amerikanska baserna i landets östra del. Det rapporteras även att de utför spaningsflygningar över den iranska gränsen. Därtill hävdar trovärdiga rapporter att USA, Israel och Turkiet försöker att få nationalistiska azerier i norra Iran att resa sig, med målet att på något sätt bryta loss delar av Iran och länka det samman med Azerbadjan. Axeln USA-Turkiet-Israel, med udden riktad mot Iran, skulle slutligen kunna leda fram till en uppsplittring av Iran och kanske en militär attack. Men det kommer bara att hända om det tas för givet att Iran i stort sett är värnlöst. USA går inte i krig med någon som kan slå tillbaka.

Med amerikanska stridskrafter i Afghanistan och Irak och militärbaser i såväl Turkiet som Centralasien är Iran nu bokstavligen omringat. Kommer inte denna kallhamrade realitet driva Iran till att i självförsvarssyfte utveckla kärnvapen, om de inte redan har gjort det?

– Det är mycket möjligt att detta faktum kom-

mer att driva på Irans försök att skaffa sig kärnvapen. Vi har flera indikationer som pekar mot att Israels bombning av den irakiska kärnkraftsreaktorn i Osirak initierade och stimulerade det irakiska kärnvapenprogrammet. Irakerna var vid detta tillfälle i full färd med att bygga denna kärnkraftsreaktor. Enligt en välkänd kärnfysiker från Harvard, som gjorde en studie på plats efter bombningen vars resultat publicerades i den vetenskapliga tidskriften Nature, var det också enbart frågan om ett kärnkraftverk och ingenting annat. Irakiska exilkällor har inte heller några belägg för att någonting var på gång, men de har ställt sig frågan om inte bombningen fungerade likt en katalysator för det irakiska kärnvapenprogrammet. Det verkar också tämligen logiskt att länder som hotas att bli attackerade av en överlägsen angripare, som vet att de inte har någon möjlighet att försvara sig med konventionella vapen, praktiskt taget blir drivna till att försöka utveckla massförstörelsevapen och organisera terrornätverk. Allt är så tydligt och förutsägbart.

Hur påverkas palestinerna av kriget och ockupationen av Irak?

– Det är liktydigt med katastrof för dem.

Så det är inte frågan om någon vägkarta som leder till fred?

– Det är intressant att iakttaga medias roll i det här sammanhanget. En av den nuvarande journalistikens oskrivna lagar är att om George Bushs namn nämns i en artikel talar rubriken om hans vision och själva artikeln uppehåller sig vid hans drömmar. Ibland är dessutom en bild på honom infälld där han blickar mot framtiden. Jag kan inte riktigt förstå hur detta fenomen uppstått, men man håller fast vid det med en orubblig konsekvens. En av George Bushs visioner handlar om skapandet av en palestinsk stat – någonstans, någon gång, vart vet ingen, kanske i öknen. Det tas därtill för givet att vi ska falla på knä och prisa denna strålande vision. Det har blivit något av en konvention inom journalistikskräet. Det var exempelvis en framträdande artikel i Wall Street Journal 21 mars som jag tror upprepade orden "vision" och "dröm" ett tiotal gånger.

Visionen och drömmen skulle möjligen kunna handla om att USA bestämt sig för att upphöra med att undergräva alla ansträngningar från den övriga världen att komma fram till någon form av adekvat politisk lösning av Palestinafrågan. Fram till dags dato har USA blockerat alla sådana försök i snart 30 år. Bushadministrationen har i det fallet till och med varit ännu värre än sina föregångare. Ta Jerusalemstaven, bara ett av många exempel: i december 2002 reviderade den nuvarande administrationen den linje som USA åtminstone i princip alltid tidigare ställt sig bakom; att Israel – i enlighet med Säkerhetsrådsresolutionen från 1968 – ska upphöra med sin ockupation, annektering och uppförandet av bosättningar i östra Jerusalem. För att föra opinionen bakom ljust kallas därtill försöken att föra fredsprocessen vidare för ett amerikanskt initiativ, trots att den som ägnat den verkliga historien minsta uppmärksamhet vet att USA:s bidrag till de långvariga europeiska och arabiska ansträngningarna har varit att förvandla dem till något som inte har någon större relevans. Att

Ariel Sharon, en av de värsta terroristdirigenterna som vår värld de senaste femtio åren skådat, nu i USA tilldelats epitetet "stor statsman" är nog så talande och avslöjande om den verkliga hållningen.

Så i mitten av mars i år gjorde då Bush vad som kom att kallas för hans första viktiga uttalande om Mellanöstern och Palestinafrågan. Han höll ett tal, ett hopkok på gammal skåpmat, med undantag av en mening, den mening som anger vägkartans själva ackord: "Under det att fredsprocessen framskrider ska Israel begränsa sitt program för uppförandet av nya bosättningar". Vad betyder det? Jo, det betyder att fram till dess att fredsprocessen nått en viss punkt, en punkt som definieras av Bush och som kan dröja långt in i framtiden, kan Israel fortsätta med sin bosättningspolitik. Det här är ett politiskt lappkast. Fram tills nu har åtminstone USA:s officiella hållning varit att motsätta sig det illegala bosättningsprogram som omöjliggör en politisk lösning. Men nu är det ett helt annat ljud i Bushadministrationens skälla: Fortsätt med bosättningarna. Vi kommer att betala för det ända fram till dess att vi bestämmer att fredsprocessen nått fram till en specifik strategisk punkt. Så det var verkligen en avgörande förändring i riktning mot mer aggression, undergrävande av internationell rätt och möjligheterna för fred. Det är inte så det framställs, men det är bara att ta det skrivna ordet ad notam.

Upplever du att Europa och Ostasien på något sätt håller på att växa fram som motkrafter gentemot USA:s globala hegemoni?

– Det är otvivelaktigt så att Europa och Asien är ekonomiska aktörer jämförbara med Nordamerika, med egna specifika intressen. Det är inte på något sätt självklart för dem att traska patrull bakom USA, samtidigt som dessa ledande aktörer i dagens globaliserade värld är starkt sammanvävda. Framför allt har bolagen i USA, Europa och största delen Asien, nära sammanlänkade som de på alla sätt och vis är, gemensamma intressen. Men det finns även spänningar och motsättningar, något som speciellt blottläggs i relationen mellan USA och Europa.

USA har alltid haft en motsägelsefull inställning till Europa. Å ena sidan har man varit en tillskyndare av Europas enande, som en stor och än mer lukrativ marknad för amerikanska bolag. Å andra sidan har man alltid hyst en latent oro för att Europa ska utvecklas i en annan riktning. En hel del av spänningarna runt omkring de östeuropeiska ländernas inkorporering i EU bottnar i det. USA ser sig här ha en stor fördel, i så måtto att man har förhoppningar om att dessa länder kommer att vara starkt mottagliga för amerikanska influenser och därmed kommer att undergräva det europeiska centrat – Frankrike och Tyskland. Dessa stora industriella bjässar skulle därmed kunna bli mer löskopplade och oberoende av varandra.

Under ytan finns också sedan lång tid tillbaka en amerikansk motvilja gentemot den europeiska socioekonomiska modellen – med anständiga löner, arbetsvillkor och sociala förmåner. Den skiljer sig starkt från den amerikanska och USA, som ser den som farlig i den meningen att den är grogrund för att människor får en massa underliga idéer, vill ha bort den. Det är också väldigt tydligt att inkorporeringen av de östeuropeiska länderna – med sina låga löner, under-

**HELP ME FIND AND KILL
TERRORIST AGITATORS!**

**THE KEYS TO SPOTTING
THE TRAITORS AMONG US:**

- سج They don't support our glorious war.
- سج They question the Government.
- سج They don't watch FOX NEWS.
- سج They often look different or "brown."
- سج They don't hate the same people we do.
- سج They believe in Global Warming.
- سج They don't Drive SUVs.
- سج THEY THINK FOR THEMSELVES!

A MESSAGE FROM THE MINISTRY OF HOMELAND SECURITY

tryckta arbetarklass och så vidare – skulle kunna undergräva det sociala systemet och arbetarklassens läge i västra Europa och spela USA i händerna.

Med tanke på att den amerikanska ekonomin är inne i en negativ process, hur ska Bush-administrationen kunna upprätthålla det som vissa kallar för ett belägringstillstånd – med oavbrutet krig och ockupation av ett flertal länder? Hur ska de kunna driva sitt projekt framåt?

– De har som mål att köra vidare på den inslagna vägen i ytterligare sex år. Vid den tiden hoppas de att de har lyckats nita fast sin synnerligen reaktionära agenda. De kommer att lämna över en ekonomi i ett ytterst eländigt tillstånd, med precis som under 1980-talet väldiga underskott, och det kommer att bli någon annans huvudvärk att städa upp efter dem. Dessutom hoppas de att de har lyckats undergräva de sociala programmen och försvagat demokratin, som de givetvis avskyr, genom att flytta bort politiska beslut från den offentliga sfären till privata aktörer. De kommer också att ha gjort det på ett sätt som gör det svårt att återställa det hela. De efterlämnar ett för majoriteten av befolkningen smärtsamt arv,

en majoritet som de inte bryr sig om.

På det internationella planet hoppas de att ha lyckats institutionalisera doktrinen om imperiehegemoni genom rå styrka och förebyggande krig. Idag kanske USA:s militära utgifter överskrider hela den övriga världens sammantaget. Dessutom är man teknologiskt överlägsen och Bushadministrationen försöker att dra vinning av denna överlägsenhet på ett ytterst farligt sätt, som i projektet att militarisera rymden. De förmodar, tror jag, att oavsett vad som än händer med den amerikanska ekonomin kommer deras överväldigande styrka helt enkelt tvinga människor till att göra det de säger. ■

**Översättning och redigering:
Anders Karlsson**

kära läsare

Det är en litet märklig tid just nu. Vad hände egentligen? För bara ett par månader sedan tågade miljontals människor på gatorna i protest mot kriget. Som mest upp emot tio miljoner i världen samtidigt. Någon kallade det "den nya supermakten" – folkets makt – stark nog att skaka varje politisk ledare. Just nu är det ganska tyst på gatorna

Demonstrationerna, de största sedan Vietnamrörelsen, lyckades inte stoppa Bush och Blairs mordiska anfall. Kriget genomfördes. Nu är det "över". Men vad hände med proteströrelsen? Dog den? Är den, vid sidan om alla lemlästade irakier, också ett av krigets otaliga offer? Eller är den bara skadad? Hur svårt?

Det finns inga färdiga svar på dessa frågor. Men ett första preliminärt svar är väl att ingen ännu vet. Antikrigsrörelsen led ett svårt nederlag, och har drabbats av skador. I värsta fall allvarliga och livshotade skador, kanske troligare en övergående förlamning, i bästa fall en snart lindrad hjärnskakning. Vilka följderna egentligen blivit kommer nog inte att visa sig förrän rörelsen behöver stå på benen inför nästa stora utmaning.

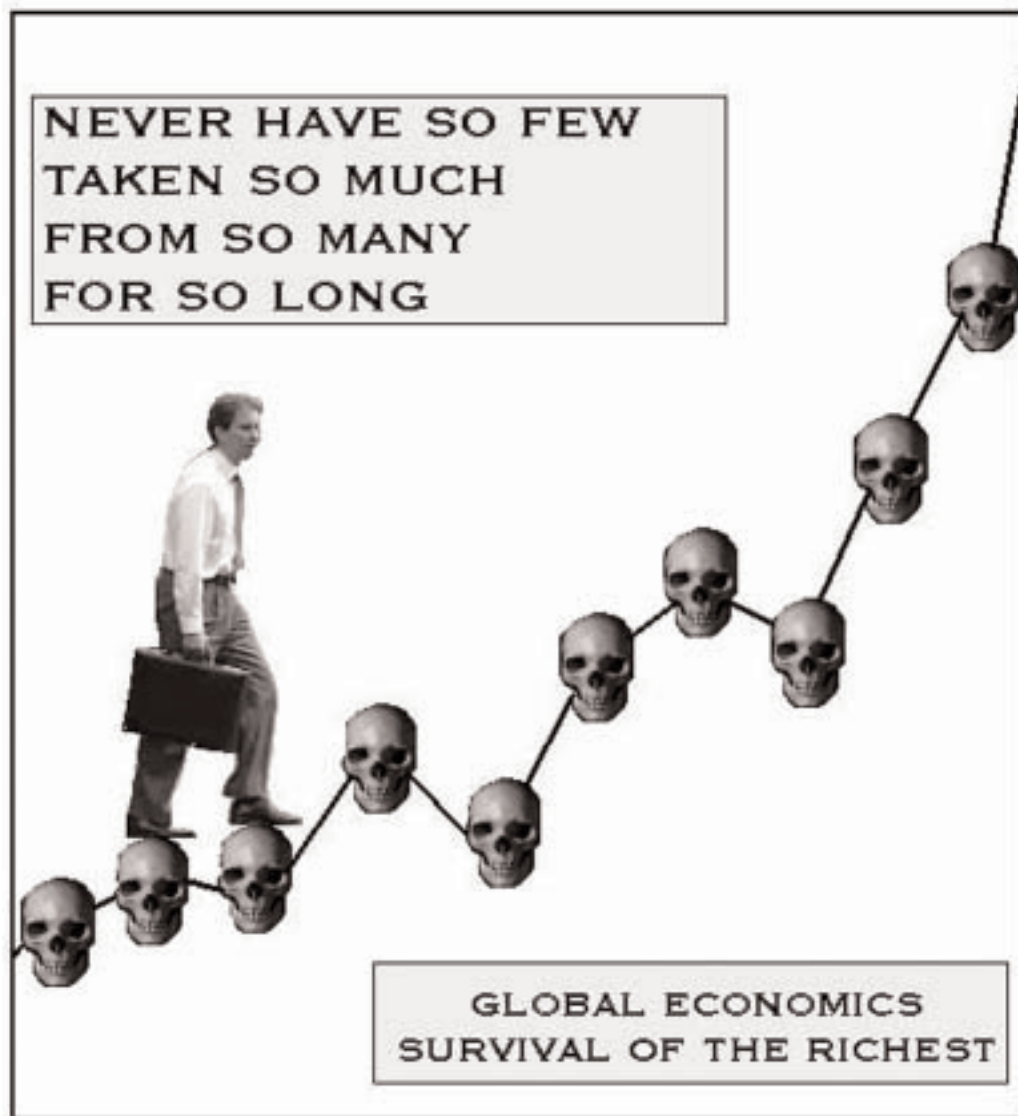
Något som dock inte lär dröja länge. För ingen må tvivla på att nya anfallskrig och interventioner kommer. Från mördarnas generalstab i Washington har utgått lika hotfulla som tydliga deklamationer om ett "krig utan slut". Detta är den epok vi lever i.

Motståndet kommer därför bokstavligen att vara livsviktigt. Och "nästa gång", som ju egentligen är hela tiden, måste det bli än starkare. För ett andra svar på frågan om vad som hände med rörelsen är kanske att förstå vad den egentligen var. Eller rättare sagt inte var. Den var nog, trots allt, ingen "ny supermakt". En sådan hade inte kunnat upplösas så snabbt. Sannare är väl att den nya makten, folkets makt, bara precis hade börjat konstitueras sig. Rörelsen saknade – och saknar fortfarande till stor del – de miljontals trådar till arbetande människors vardagsliv och strävan efter drägliga levnadsvillkor som skulle kunna göra den verkligt okuvlig. En klassmässig förankring.

Från till sådana rottrådar har dock sätts i stort antal. Som till exempel "Labor against war", den breda fackliga samordning i USA, som precis hade börjat få verkligt fäste och spridning när Irakanfallet kom. Kanske kan den växa till och stärkas på allvar framöver när krigsbudgeten ska betalas... Eller European Social Forum, det forum för radikala folkrörelser där beslutet om global samordning av antikrigsdemonstrationerna den 15:e februari togs förra hösten. Nu planeras ett nytt sådant forum, som en av flera grenar på den globala rättviserörelsen som samlas på World Social Forum igen nästa år. Där tas frågorna upp igen.

Och de pockar på svar; hur ska rörelsen stärkas och byggas? Hur kämpa för en annan värld i en epok av "krig utan slut"? Hur hänger kriget ihop med globaliseringen?

I detta nummer vill vi ge vårt bidrag till letandet efter svaren på dessa frågor. De två artiklar om den imperialistiska världsordningen som vi presenterar är dessutom en uppföljning av de två senaste numrens artiklar på samma tema. Andreas Malm lyfter i sin artikel fram kritiska invändningar mot Claudio Katz' analys i förra numret, och ger andra infallsvinklar. Och det är precis så vi vill vi att Röda rummet ska fungera. Som en tankesmedja för att tänka nytt, debattera, lära mer och komma igen. Vi tror att det är ett bra sätt att utnyttja den "efterkrigstid" vi just nu är inne i; för eftertanke och analys inför kommande strider.

Hur ska USA-alliansens krig mot Irak begripas i ett längre perspektiv? Imperialistiska krig under globaliseringens epok tycks som en historisk paradox. Samtidigt som globaliseringen löser upp nationalstaternas makt och gör kapitalintressena allt mindre bundna till territorier, så för den ledande makten i kapitalismens centrum klassiska kolonialkrig mot periferins länder. USA:s erövringspolitik kan inte förstås med de gängse teorierna om imperialismen. Vänstern måste tänka nytt. Det menar Andreas Malm som försöker förstå dagens imperialism med hjälp av Antoni Gramscis tankar från fängelsecellen – teorin om hegemoni.

VÄGEN TILL VÄRLDSHEGEMONI

– imperialismens logik i globaliseringens tidevarv

Kriget är över. Det har just börjat. Det markerar övergången till en ny historisk epok, där imperialismen på nytt sätter sin prägel på världen. Från att i breda kretsar ha klassats som ett förgånget fenomen har den genom kriget gjort våldsam comeback: plötsligt går imperialismen nu in i sitt hittills högsta stadium. Vänstern, yr och nyvaken, famlar efter sina skrifter och teorier. I många fall är de nästan ett sekel gamla.

Med andra ord: vänstern är illa förberedd och utrustad att förstå den värld som stiger upp ur röken från Irak. Den har inte tänkt nytt om imperialismen på mycket länge. Vissa marxister har förvisso envist hållit fast vid begreppet – exempelvis kretsen runt tidskriften *Monthly Review*, som var moderliv för den förra vägen av imperialismsteori under åren runt Vietnamkriget. Därifrån hörs nu triumfatoriska, halvt skadeglada utrop: vad var det vi sade! Imperialismen är inte död! I novembernumret förra året, medan kriget ännu var under uppsegling, konstaterade sålunda John Bellamy Foster att allt fler – såväl inom vänstern som högern – nu var sysselsatta med *The Rediscovery of Imperialism*. I en essä om begreppets öden påpekade han helt korrekt att ”imperialismen” lyst med sin frånvaro i 90-talets marxistiska idéproduktion. Det var inte den termen marxister använde när de försökte analysera världen så som den då framträdde.

Det begrepp som under 90-talet blev ledordet i vänsterns nytänkande var istället globalisering. Imperialismen, sade man, var död – nu rådde globaliseringen. Den följde en annan logik. Längst i denna riktning gick millennieskiftets mest innovativa och inflytelserika marxister, Michel Hardt och Antonio Negri. De tog hela sin utgångspunkt i en dödsruna över imperialis-

EN ARTIKEL AV ANDREAS MALM

Artikelförfattaren är journalist på tidningen *Arbetaren*, där han är redaktör för avdelningen ”Radar”. Författare till boken *Bulldozers mot ett folk – om ockupationen av Palestina* och det svenska sveket på *Agora* förlag.

men: den försvann med Vietnamkriget, menade de. ”USA utgör inte, och ingen nationalstat kan idag utgöra centrum för ett imperialistiskt projekt”, hävdade de i *Empire*. Eller som Hardt formulerade det i *Dagens Nyheter* för en tid sedan: ”även de mest dominanta nationalstaternas maktbefogenheter minskar”. Det är en sorglig ironi att den svenska översättningen av *Empire* utkommer i maj, månaden efter att George W Bush dragit ner byxorna på deras författare: i samma stund som den amerikanska makten är större än någonsin och sticker allt vassare i folkens ögon vill de dödförklara den. Det är uppenbart en fantasi.

Vad som saknas är alltså en imperialismsteori för vår tid. Vänstern måste börja om.

NÖDVÄNDIG DEFINITION

Ett bidrag i detta arbete publicerades i förra numret av denna tidskrift: *Världsherravälde i vår tid* av den argentinske ekonomen Claudio Katz. Men där får man leta förgäves efter själva grunden för en imperialismsteori, nämligen en analytisk definition av imperialismen. Vad är det man talar om när man använder detta ord? Det är det första man behöver klargöra.

Förslagsvis kan imperialismen definieras i tre led. 1.) Ett krig eller en öppet militär intervention pågår. 2.) Kriget eller interventionen bedrivs av en eller flera nationalstater. 3.) De militära aktiviteterna drivs fram av kapitalistiska intressen: de verkliga skälen är ekonomiska. Framför allt gäller de resurser som är belägna i kapitalismens periferier.

Denna definition är marxistisk, och det som gör den marxistisk är det tredje ledet. Som John Bellamy Foster påpekar kan borgerliga analytiker – exempelvis de amerikanska hökar som i tankesmedjor och prestigefyllda publikationer nu uttryckligen hyllar sitt lands imperialism – använda begreppet, men bara så länge det förstås strikt politiskt. För dem är imperialismen ett civilisatoriskt projekt. Illusionen skulle raseas om de medgav att de militära företagets egentliga motor är kapitalackumuleringen. Det är när imperialismen härleds ur en ekonomisk dynamik och rotas i kategorier som profit och

exploatering som teorin blir radikal.

Kärnan i imperialismen är, enligt denna definition, de militära aktiviteterna. Det svarar väl mot den historiska situation som en gång gav upphov till begreppet. Mot slutet av 1800-talet övergick de avancerade kapitalistiska staterna till att penetrera sina kolonier i deras helhet; ockupera innanlanden istället för att bara hålla posterings längs kusterna. Afrika och Asien indelades i svartsjukt bevakade territorier. Dominansen förstärktes extensivt såväl som intensivt, den tidigare indirekta kontrollen blev direkt – och medlen var militära. Det var denna kvalitativa förändring som krävde ett nytt begrepp. Det var nu ”imperialism” blev ett ord i var analytikers mun och en teoribildning uppstod. Den nådde sin mest expansiva fas när rivaliteten mellan de olika imperialistmakterna, som ville åt varandras kolonier, skärptes och till sist exploderade i första världskriget: det var detta annalkande och sedan så förödande krig som fick Kautsky, Luxemburg, Bucharin och Lenin att författa sina skrifter. De syftade alla på en situation som innehöll de tre leden i definitionen ovan. De skiljde sig åt i sina förklaringar och modeller, men det rådde aldrig något tvivel om vilket objekt de refererade till: kapitalistiska nationer bedrev krig och ockupation.

PENNINGEN BLIR VAPEN

Innebörden av detta är att ”imperialism” strängt måste förbehållas situationer där militära aktiviteter är centrala. Claudio Katz gör ett misstag som är epidemiskt i sentida teorier om imperialismen: han fyller ordet med en massa annat. Han talar om ”den ojämlika inkomstfördelningen i världen” som ett av de främsta uttrycken för imperialism, om ”en intensifiering av den redan extrema fattigdomen”; om de frihandelsavtal som drabbat Latinamerika. På samma utsvävande sätt byggde Harry Magdoff, *Monthly Review*-skolans kanske främsta imperialismsteoretiker på 70-talet, sitt huvudverk runt de multinationella företagens direktinvesteringar, vars tillväxt i sig påstods utgöra en imperialism. Ju längre 1900-talet led, desto vanligare tycks det ha blivit att marxister med ”imperialism” menade rent ekonomiska relatio-

ner, där inga vapen var inblandade – bara pengar. Men detta är ett felaktigt sätt att använda begreppet. Det förlorar sin specifika betydelse om det används som etikett på alla slags ojämlika relationer i världsekonomin.

Imperialismbegreppet har sitt bruksvärde i att det möjliggör analys av vissa distinkta perioder i kapitalismens historia, vars karaktäristiska skiljer sig från andra perioder; eller vissa distinkta förhållanden som skiljer sig från andra förhållanden inom en och samma period. Varje begrepp i varje vetenskapligt projekt bör slipas så skarpt som möjligt, och det gäller i synnerhet om projektet är att förstå kapitalismens utveckling och sammansättningen hos dess långa vågor. Låter man imperialism betyda ”vissa kapitalistiska länders dominans över andra länder”, oavsett vilken form dominansen tar – krig eller frihandelsavtal spelar ingen roll – blir det ett ord som kan fästas vid vilken period och vilket förhållande som helst, eftersom kapitalismen alltid präglas av sådana dominansrelationer. Ordet har då fyllts med så mycket att det blivit innehållslöst. Den historiska förståelsen underlättas inte, den försväras. Slutstationen för en sådan vidgning av imperialismbegreppet är Immanuel Wallersteins världssystemteori, där centrumets dominans över periferin väsentligen är densamma sedan 1500-talet. Vad denna teori lider av är just statisk fastlåsthet och oförmåga att göra reda för svängningarna i kapitalismens utveckling.

Klyftor mellan nord och syd, direktinvesteringar, frihandel – ingenting av detta är imperialism. Det finns andra ord för de fenomenen. ”Ojämnt utbyte”, ”beroende” och ”globalisering” är exempel på begrepp som kan referera till ojämlika relationer där krig och ockupation inte ingår. Det finns fler. Ju mer precisa begreppen är i den marxistiska studiet av kapitalismens historia, desto större förklaringskraft kan det få.

Imperialism är alltså ett begrepp som blir aktuellt först när ”normal” kapitalistisk verksamhet förbyts i krig eller intervention. Det är ett begrepp för den stund kapitalismen tippas över gränsen till det utomekonomiska: för den situation där penningen blir till vapen. Och den hand som håller i vapnet är nationalstaten.

GLOBALISERING OCH IMPERIALISM

Den fas i kapitalismens utveckling som rört sig mot sin fullkomning sedan början av 90-talet präglas verkligen, som så många har hävdats, av globalisering. Men i åtminstone en aspekt var globaliseringen under 90-talet en synvilla. Antalet militära konflikter världen över sjönk under hela decenniet och det kalla kriget avlöstes av en period av allmän avspänning. Det växte fram en föreställning, besmittad av den segrande kapitalismens extatiska eufori, om att krig mellan nationalstater snart var en utdöd art i världspolitik. I den mån krig utkämpades framöver skulle de vara regionala inbördes strider, ofta på religiös eller etnisk grund. Vänsterns globaliseringsteoretiker – däribland Hardt och Negri – stämde in i prognosen. När den nyliberala globaliseringen nu lade nationalstaten på dödsbädden gjorde den också slut på kriget så som vi hittills känt det. I denna prognos innefattades också tanken om imperialismens hädanfärd.

Och nu kriget mot Irak. En suverän nationalstat har anfallit och ockuperat en annan.

Kriget är här igen, och det är imperialistiskt till sin karaktär. Tydligt är inte krig mellan nationalstater utdöda och globaliseringen är inte imperialismens efterträdare – det var en synvilla. Irakkriget har istället klargjort att globalisering och imperialism är fullt förenliga.

Därför följer dock inte att globalisering och imperialism inte står i analytisk motsättning till varandra. Globalisering kan definieras som den process där de gränsöverskridande ekonomiska aktiviteterna tilltar i sådan omfattning att de nationella ekonomierna förlorar sin status som kapitalackumulationens geografiska rum och världsekonomin primära enheter. Denna process har verkligen ägt rum under 90-talet och fortsätter i allra högsta grad att göra det. Den kan iaktas – för att bara nämna ett par av dess uttryck – i allt från finansiella flöden till produktionskedjor som sträcker sig över hela jorden. Genom globaliseringen reduceras också nationalstatens betydelse kraftigt, till den grad att den förlorar sin tidigare status som ekonomiskt-politiskt subjekt.

I globaliseringen förtvinar nationalstaten. I imperialismen rider nationalstaten sin häst rakt in i fienden: över det imperialistiska kriget är nationalstaten herre. Globaliseringen berövar nationalstaten makten över ekonomin, men i imperialismen visar den sig vara de ekonomiska intressenas agent, utrustad med den största makten av alla: makten att döda i masskala. Globaliseringen underminerar och upplöser nationalstaterna, imperialismen upprustar och förstärker (vissa av) dem. Den ena är icke-territoriell till sin karaktär, den andra i högsta grad territoriell. Här råder uppenbarligen en motsättning.

Den är inte unik för kapitalismens historia. I antologin *Historical Materialism and Globalisation* återkommer flera författare till spänningen mellan kapitalismens rena logik och nationalstaternas territorialitet. Det utmärkande för det borgerliga produktionssättet är att utsugningen fungerar utan våld, genom rent ekonomiska mekanismer. Där bonden var livegen under feodalismen och det krävdes en våldssapparat för att hålla henne i schack behöver ingen slå eller piska den egendomslösa arbetaren för att hon ska sälja sin arbetskraft. Hon gör det ändå, för att överleva. Ur detta fundamentala förhållande springer kapitalismen i sin helhet. Men nationalstaten? Finns det någonting i kapitalismens egen logik som gör att ett system av territoriella politiska enheter är nödvändigt? Nej, säger antologins författare. Nationalstaten kommer inte från kapitalismen. Den uppstod under senmedeltiden, i ekonomiska och politiska konflikter som inte hade någonting att göra med det borgerliga produktionssättet. Världssystemets uppdelning i nationalstater följer inte ur själva kapitalrelationen, som tvärtom – eftersom den är oberörd av nationsgränser – står i analytisk motsättning till den geografiskt begränsade nationalstaten. Men likafullt har kapitalismen genom en konkret historisk process, mer styrd av tillfälligheter än lagbundenheter, tagit nationalstaten i arv från tidigare generationer. Efterhand har den blivit en integrerande del av kapitalismen. Nationalstaten har, som Hannes Lacher uttrycker det, internaliserats i det borgerliga produktionssättet.

På samma sätt är det, delvis, med globaliseringen och imperialismen. Imperialismen föregår globaliseringen – den uppstod på 1870-talet –

och motsäger den genom sin territorialitet. Likafullt har imperialismen genom sin återkomst tagit plats i globaliseringen. Den är, historiskt och analytiskt, ett främmande organ som inympats i globaliseringens kropp. Men hur har den hamnat där? Hur fungerar mekanismerna, och vilka är de orsaksmässiga sambanden i relationen mellan de två?

Vänsterns uppgift i utformningen av en imperialismsteori för vår tid är att studera föreningen mellan imperialism och globalisering. Båda finns. De verkar samtidigt. Hur är det möjligt? Hur ser det ut?

MODELLER

Men för att förstå imperialismen bakom kriget mot Irak gäller det först och främst att se vilken konfiguration den har: hur den är uppbyggd och hur dess olika delar förhåller sig till varandra. Här har vänstern att välja mellan de modeller för imperialistiska relationer som de klassiska teoretikerna tog fram. Claudio Katz skiljer korrekt ut tre huvudmodeller:

1.) Lenins interimperialistiska rivalitet: Den bärande tankegången i Lenins teori är att olika monopolkapital smälter samman med sina hemländers statsapparater. Tillsammans ger de sig ut på jakt efter så stora kolonier med marknader och råvaror som möjligt. Det pågår konkurrens mellan monopolkapitalen, och konkurrens är till sin natur ett instabilt tillstånd: den som är svag ena dagen är stark nästa. När ett monopolkapital har blivit starkare vill det åt större kolonier som svarar mot dess behov. Men eftersom hela jorden redan är inrutad i upptagna kolonier kan ingen avancerad kapitalistisk nation på detta sätt flytta fram sin position utan att stöta in i någon annan. Den ojämna utvecklingen och rivaliteten mellan imperialismakterna måste därför förr eller senare utmynna i att någon av parterna försöker ta över territorier som en annan kontrollerar. Det ofrånkomliga resultatet är omfördelningskrig mellan imperialismakterna. I första världskriget stred Frankrike, Storbritannien, Tyskland och andra avancerade kapitalistländer för att ta ifrån varandra en så stor bit av den utomeuropeiska kakan som möjligt: för Lenin är detta den arketypiska formen för det imperialistiska kriget.

2.) Kautskys ultraimperialism: I denna modell har de olika nationella kapitalen slagits samman till ett enda gränsöverskridande kapital. Istället för en rivalitet mellan nationalstater ingår de avancerade kapitaliststaterna på jämberdig fot en allians som ägnar sig åt att suga ut resten av världen. Inuti alliansen saknas väsentligen konflikter eller hierarkier: den ena nationen står inte över den andra i detta exploaterings brödraskap. Basen för den politiska gemenskapen är alltså en transnationell kapitalcentralisering

3.) Superimperialismen: Här har en enda avancerad kapitaliststat seglat iväg så långt från de andra och blivit dem så överlägsen att den kan suga ut dem på samma sätt som underutvecklade länder suges ut. Kapitaliststater som tidigare låg i framkanten underkastades en dominans som inte skiljer sig väsentligt från den som utövas i kolonierna.

Detta är de klassiska modeller som redan finns tillgängliga när man försöker fixera imperialismens aktuella konfiguration. I valet mellan dem bör man använda sig av framför allt två kriterier: 1.) Kan modellen förklara syntesen

mellan imperialism och globalisering? 2.) Är modellen förenlig med de faktiska relationerna mellan dagens avancerade kapitaliststater, så som de kommit till uttryck i kriget mot Irak?

LENIN ÄR DÖD

Claudio Katz finner (återigen korrekt) att ingen av de klassiska modellerna ”kan klargöra de rådande relationerna”. Lenin faller snabbt bort. Hans bild av monopolkapital som förskansar sig i hägnet av sina respektive statsapparater är obsolet eftersom den är oförenlig med globaliseringen. Allt hos Lenin utgår från premissen att nationen är kapitalackumulatens gräns och form. Det är på grundval av detta som slutna, solida block av sammanväxta monopolkapital och stater kan träda fram på världsarenan och hamna i konflikt med varandra. Det enda sättet att försöka rädda Lenin är följaktligen – det framgår av Katz egna resonemang – att förneka att globaliseringen existerar. Viss vänster har under det senaste decenniet förvisso skyndat sig in i denna återvändsgränd, men här är inte plats att reda ut detta misstag närmare. Här kan bara slås fast att de nationella block Lenin postulerar är på väg att upplösas med globaliseringen, och att hans modell därmed inte svarar mot det första kriteriet. Än mer iögonfallande är det negativa resultatet när modellen prövas mot det andra: krigshandlingar mellan de avancerade kapitalistländerna är otänkbara. USA, Japan och EU lever i fred, och den freden är stabil. Kriget mot Irak hade ingenting att göra med det slags omfördelningskrig som Lenin såg framför sig. I en mening som bara återfinns i den oavkortade versionen av Katz artikel sammanfattar han således vederläggningen av Lenin: ”Om det är uppenbart att den imperialistiska konfigurationen närs av systematiska krigsmassaker, så står det också klart att de utspelar sig i periferin [och inte på slagfält i östra Frankrike, min anm]. Mångfaldigandet av dessa konflikter leder inte till interimperialistiska krig och denna förändring beror på globaliseringen, något som den gamla modellen för interimperialistisk rivalitet inte förmår se eller förklara.”

Innebörden av detta borde vara omvälvande för hur vänstern ser på imperialismteori. Den gestalt som under hela 1900-talet mer än någon annan förknippats med imperialismen och som begreppets tillskyndare – från Clarté och Jan Myrdal till Monthly Review och Samir Amin – åberopat, försökt bekräfta och inspirerats av har inte längre något att säga. Lenin är död. Fortfarande talar dock aktivister inom vänstern i dessa dagar av nyväckt antiimperialism reflexmässigt om honom så fort ämnet kommer på tal och säger något i stil med att ”Lenin har fortfarande rätt”. Icke.

Därmed inte sagt att konkurrens mellan olika nationella kapital helt upphört att existera eller att nationalstater inte försöker främja sina egna i detta spel. Det sker fortfarande, vilket Robert Brenner visat i två verk som tillhör de senaste årens mest uppmärksammade inom marxismen. Men den avgörande skillnaden är att konkurrensen sjunkit ner på en rent ekonomisk nivå: den utövas med penningen, inte med vapen. Den bärande bjälken i Lenins *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium* är just att den interimperialistiska rivaliteten genererar omfördelningskrig: hela hans syfte var ju att leda i bevis att första världskriget var en nödvändig följd av själva kapitalismen och ound-

vikligen skulle återkomma om systemet fick fortleva. Det är därför hans skrift hör till arkiven.

Kautskys ultraimperialism går också bort. För Katz är det främsta skälet att den transnationella kapitalcentraliseringen inte nått så långt som han föreställde sig: kapitalens nationella identiteter har inte suddats ut. Något enhetligt globalt kapital har ännu inte framträtt.

Det avgörande problemet är dock inte att Kautsky överdriver kapitalcentraliseringen utan att dagens imperialism inte alls har utseendet av ett egalitært sällskap där olika kapitaliststater står på samma nivå och mer eller mindre flyter samman när de hjälps åt i utsugningen. Dagens imperialism, så som den framträtt i Irak, kännetecknas istället av att en ensam kapitalistmakt spelar flera divisioner över alla andra. Ja, aldrig förr i mänsklighetens historia har en stat varit så extremt överlägsen.

Är det alltså superimperialismen som har svaret? Nej, även den är lätt att avfärda. USA suger inte ut EU eller Japan. ”Förhållandet mellan USA och dess medtävlare bär inga drag av ett härskande imperium”, skriver Katz. ”USA:s styrka bygger på sammanlänkning och inte, som i det förflutna, på att militärt besegra medtävlarna” (min kurs).

Klassikerna har alltså inga svar. Men vad har Katz själv att komma med? Han talar löst och luddigt om en ”kombination” av de klassiska modellerna, som han alltså just avfärdat. Det hela är ”mer komplext än vad man föreställde sig på 1970-talet”. Framför oss har vi en ”tilltrasslad väv”.

Är detta verkligen det enda man kan säga? Måste man ge upp anspråken på att hitta en

modell som avbildar imperialismens aktuella konfiguration?

Nej, lyckligtvis inte.

HEGEMONINS LOGIK

I New Left Review september/oktober 2002 skrev Perry Anderson en lång ledare om världsläget. Denne oförtröttlige, ständigt lika produktive marxist gav sig i kast med att analysera USA:s funktion i världsordningen på randen till ett krig i Irak – och sökte svar i de gamla teorierna.

Utgångspunkten för Anderson är just USA:s skamlösa överlägsenhet. Dagens imperialism är i en mycket bokstavig bemärkelse en USA-imperialism. Det främsta uttrycket för detta är militärt: USA:s militära kapacitet saknar medtävlare. Om trenden håller i sig kommer den amerikanska militärbudgeten inom kort att vara lika stor som alla andra länders tillsammans. Anderson menar att den under 90-talet mångdubblade militärteknologiska överlägsenheten blev fullt synlig först i kriget mot Afghanistan, där cyberångvälden av smarta missiler och satelliter visade sin förkrossande makt. Irak blev nästa steg. Men det är inte bara militärt som USA befäst sitt övertag: sedan ett drygt decennium är världskapitalismen och dess konjunkturen mer avhängiga den amerikanska ekonomin än kanske någonsin tidigare.

Hur regleras då, frågar sig Anderson, relationen mellan USA och de övriga avancerade kapitalistländerna? Vilken är imperialismens interna konfiguration? Också Anderson kasserar Lenin och Kautsky med några snabba rörelser. Istället vänder han sig, liksom han gjorde redan på 70-talet, till Antonio Gramsci. Denne skrev aldrig

uttryckligen om imperialismen, men ändå lämpar sig hans tankar väl för att tillämpas på den. Gramscis stora upptäckt var hegemonins universella logik. Den modell han målade upp är giltig i en rad olika sammanhang; en specifik makt styr ett system genom att förkroppsliga dess allmänintresse.

För att kunna koordineras och hållas samman måste ett system, av vilket slag det nu är, ledas av en hegemonisk makt. Denna logik applicerar Anderson (i ärlighetens namn ska sägas att andra gjort det tidigare) på det mellanstatliga systemet i världskapitalismen. Det har kommit att behöva en vägledande och samordnande nationalstat.

Den hegemoniska nationalstaten måste vara begåvad med vissa bestämda förmågor. Den måste ha kapacitet att påtvinga systemet sin vilja – i hela systemets intresse – genom tvång, genom naket våld i form av militär övermakt. Men kapaciteten att utöva tvång är bara en metod för maktutövning. Lika viktig är förmågan att utvinna samtycke från systemets övriga delar. Genom att ta fram de mest avancerade formerna av produktion och kultur, som blir till förebilder för alla andra i världskapitalismen, kan den hegemoniska makten koppla på dem bakom sitt lok utan att tillgripa våld. I varje hegemoni – det gäller även denna – finns ett spektrum och en spänning mellan tvång och samtycke som former för makt.

En annan, lika viktig motsättning inom hegemonin är i Gramscis modell den mellan det generella och det partikulära. Den hegemoniska makten sitter på sin tron för att förkroppsliga hela systemets intressen, men den är oundvikligen singular, enskild, åtskild från systemets övriga delar. "I själva sin definition måste en hegemon besitta egenskaper som inte kan delas

av andra, eftersom det är just de som lyfter den över rivalernas nivå. Men samtidigt kräver dess roll att hegemonen ligger så nära en generaliserbar – det vill säga reproducerbar – förebild som möjligt. Att räta ut denna cirkel är naturligtvis när allt kommer omkring omöjligt, varför det alltid finns en inneboende friktion i varje hegemonisk ordning. (...) Det partikulära och det generella är dömda till varandra." I detta spänningsfält mellan variablerna tvång, samtycke, generellt och partikulärt opererar den hegemoniska makten.

Det handlar förstas om USA. Denna statsbildning inkarnerar det kapitalistiska systemets allmänintresse. Samtidigt "måste hegemonen vara – och kan bara vara – en partikulär stat: som sådan har den oundvikligen en speciell historia och nationella särdrag som skiljer ut den från alla andra". Den amerikanska statsbildningen råkar ha unika drag som gjort just den till perfekt ledare för kapitalismen. Ett territorium av kontinental omfattning med väldiga resurser och skydd från två oceaner ligger till grund för den militära makten, och en befolkning av immigranter som byggt en kultur fri från förkapitalistiska traditioner – med en från början svag arbetarklass – är basen för de ekonomiska framgångarna. I Europa, däremot, är nationalstaterna lätta att invadera. Kulturerne är rotade i tusenårig mylla och bär fortfarande spår av förkapitalistiska förhållanden; arbetarklassen står jämförelsevis stark. Därför kan ingen av de europeiska nationalstaterna axla manteln för hela systemet. De är alltför speciella, medan det speciella med USA är att kapitalismen där har antagit sin allmängiltiga gestalt.

Anderson illustrerar sin tes med Hollywood. Hur kommer det sig att just USA så totalt dominerar världens filmkultur? Varför inte någon

europisk stat? När den amerikanska filmen växte fram var den tvungen att hitta ett språk som talade till alla invånare, oavsett vilken nationell kultur de lämnat bakom sig: för att kunna kommunicera med publiken måste den uppnå maximal dramatisk förenkling och monotoni. Europeiska filmskapare, å andra sidan, verkade inom lokala traditioner fulla av kulturella koder som bara de infödda förstod. Följaktligen var det svårt att exportera europeisk film – men den amerikanska var, med den borgerliga abstraktionen som sitt språk, perfekt skuren för massexport.

Liksom i filmkulturen har också USA under det senaste halvsekleket ständigt satt de mönster som andra nationalstater sedan följt, i fråga om allt från företagsformer, finanssystem och arbetsorganisation till kläder, tv och musik. Klyftan mellan USA och Europa består, men den minskar. Den amerikanska nationalstaten är hela systemets spjutspets. Det som gett USA denna universella ledarroll är det säregna i just USA:s historia. Det generella och det partikulära förstärker här varandra.

PYRAMIDAL HEGEMONI

Hur svarar då denna modell mot de två kriterier som ovan ställdes upp? Kan den, för det första, relatera imperialism till globalisering? Anderson berör inte själv denna frågeställning, men det krävs inte mycket tankemöda för att se hur hans modell för en USA-hegemoni kan kopplas till globaliseringen så som den sett ut de senaste decennierna.

Efter 1945 var det hotet från östblocket som gjorde andra kapitalistmakter mer än villiga att krypa in under USA:s skyddande vingar. Den mekanismen har försvunnit – men den har ersatts av andra, ekonomiska. Det gäller exempelvis en aspekt av globaliseringen som hittills inte varit föremål för tillräckliga studier: globaliseringen av ägandet. Företag slås i allt större utsträckning samman och köps upp över nationsgränserna. Det bidrar till att sudda ut dem. Denna process är identisk med Kautskys transnationella kapitalcentraliseringen, och den äger verkligen rum – det finns ingen anledning att, som Katz, bagatellisera eller förneka det. Men den har inte genererat det horisontella samfund av enade kapitaliststater som Kautsky förutspådde. Resultatet har istället blivit en pyramidal hegemoni. När kapital från olika länder slås samman utsträcks nämligen kapitalet från den starkaste nationella ekonomin, som kommer att genomsyra andra länders kapital. Om ett amerikanskt företag går samman med ett svenskt kan man vara säker på att den amerikanska delen kommer att dominera det nya företaget, eftersom det är så mycket större. Även om kapitalcentraliseringen går i flera riktningar – japanska företag köper exempelvis upp amerikanska – så är huvudtendensen att det största nationella kapitalet, det vill säga det amerikanska, expanderar mest genom processen. När alla kapital möts för att äta varandra är det framför allt stor som äter liten. Den transnationella kapitalcentraliseringen slår alltså dialektiskt över i vad som ser ut att vara dess motsats: ett nationellt kapital i toppen av en pyramid. Globaliseringen av ägandet för in världen under den specifikt amerikanska hegemonin.

Vi talar här om en konkret historisk process varigenom imperialismen bäddas in i globaliser-

ingen i takt med att globaliseringen äger rum. "Bäddas in" är kanske fel ord, och än mer missvisande är "inympas" som metafor, eftersom USA:s överlägsenhet inte är något som påförs globaliseringen utifrån. Snarare rör det sig om en process där USA:s globala överlägsenhet förstärks av och stiger upp ur själva globaliseringen som dess egen produkt.

Exemplen på hur detta fungerar kan mångfaldigas. Den mest fundamentala förändring som följer sig bakom ordet "globalisering" är att mervärdeproduktionen nu organiseras över nationsgränserna. Genom utsträckta tillverkningskedjor förs arbetare i alla länder in under vad som i praktiken är samma fabrikstak. Denna omdaning av kapitalismens geografi, som har verkligt revolutionerande följder för klasskampen, har grundlagts genom de multinationella företagens direktinvesteringar. Vilka företag är det som gått i spetsen för dem? Det är, allt sedan 50-talet, de amerikanska. Nätet av direktinvesteringar som synts runt klotet engagerar kapital från alla avancerade kapitaliststater, men tråden har främst förts av företag från USA: de största direktinvesteringarna kommer därifrån. När globaliseringen på så vis vecklar ut sig dras fler och fler sektorer av världsekonomin in i en kapitalackumulation som utgår från USA. Det gäller även på en mer abstrakt nivå. "Downsizing", "outsourcing" och så gott som alla andra idéer och ackumulationsstrategier som spridits genom globaliseringen kommer från USA. Den borgerliga tankevärld som på ett ideellt plan upplöser nationsgränserna och enar världen draperar den samtidigt i en nation.

Så artar sig dialektiken mellan imperialism och globalisering: samma process som upplöser alla nationer slår över i att ge en av dem en unik överlägsenhet och makt. Hegemonimodellen hjälper oss alltså, när den sammanförs med de historiska tillfälligheter som ramat in de senaste decennierna, att åtminstone till en del övervinna den analytiska motsättningen mellan globalisering och imperialism och istället se en positiv dialektik i relationen mellan dem. Vi har ännu inte kommit fram till frågan om det imperialistiska kriget, men så här långt – som bild av imperialismens interna konfiguration – har hegemonimodellen som ingen annan lyckats förena imperialism och globalisering. Den territorialitet som är inneboende i USA-imperialismen framstår inte längre som globaliseringens motsats, utan som dess logiska följd.

HUVUDMOTSÄTTNING

Modellens företrädare blir ännu större mått med det andra kriteriet. Hur har relationen mellan dagens avancerade kapitaliststater kommit till uttryck i kriget mot Irak? Eller, mer exakt: i vilket förhållande står USA till de andra avancerade kapitaliststaterna? Inte som Lenin föreställde sig. USA är inte en av många rivaler som bekriagar varandra. Inte som Kautsky såg framför sig; USA är inte en av flera allierade i en utsugnins gemenskap. Inte heller som superimperialismens modell gör gällande: USA suger inte ut andra avancerade kapitaliststater. Istället uppträder USA i Irak som den utvecklade kapitalismens hegemoniska makt.

Det betyder inte att det är så enkelt som att kriget var ett krig å alla kapitaliststaters vägnar, där USA utövade ett mandat som det tilldelats av systemet. Hegemonimodellen målar inte upp en simpel representation av allmänintresset, där

den ledande statens roll bara är att passivt reflektera alla andras vilja. Istället säger modellen att det alltid kommer att finnas en spänning mellan det generella och det partikulära: den hegemoniska makten – i det här fallet USA – kommer alltid att besjålas av sin egen historia, sina egna intressen. De kan per definition aldrig sammanfalla med alla andras. Det uppstår därför situationer där USA strävar åt sitt eget håll, och de ligger inbyggda i själva hegemonins logik.

Med detta verktyg gör Perry Anderson det världspolitiska spelet inför kriget mot Irak en smula mer begripligt. Medan Bill Clinton var en mästare på goda relationer till Europa, med "mänskliga rättigheter" och "den nya ekonomin" som ledord i en transatlantisk överideologi, har George W Bush först och främst varit amerikan. Han inledde sin presidentperiod med aggressiva gester mot världssamfundet, som uppsägningen av Kyotoavtalet och det amerikanska godkännandet av krigsförbrytartribunalen. Egenmäktigheten och självrådigheten förstärktes sedan kvalitativt efter elfte september.

Med denna sin unilateralism företräder George W Bush en förskjutning inom hegemonin från det generella till det partikulära. Där Clinton eftersträvade samtycke från Europa har balansen i det hegemoniska systemet under Bush tippat mot USA:s egenintressen – och mot tvånget. Det stör delar av Europa. Under planeringen av kriget mot Irak förklarade vissa europeiska kapitaliststater att de inte av princip motsatte sig ett anfall – tvärtom – men de bönade och bad Vita huset om att gå vägen över FN. De ville bara inte att kriget skulle framstå som en naken aggression från en ensam stat.

De icke-hegemoniska kapitaliststaterna har ett intresse av att hegemonen ska lägga sig så nära dem som möjligt och inte fara ut i egna äventyr. Detta är en avgörande faktor i förklaringen till exempelvis Frankrikes krigsmotstånd. Vissa har velat se Lenin gå igen i konflikten mellan USA och Frankrike, som ett uttryck för interimperialistisk rivalitet. Men det är att helt urholka begreppet. Lenin avsåg ständigt allt skarpare motsättningar mellan kapitaliststaterna, som alltid var på väg mot och snart skulle brisera i ett imperialistiskt krig. Av det slaget är inte konflikten mellan Washington och Paris. Den förstås mycket bättre med hjälp av hegemonimodellen, som alltså också har ett begrepp om interna konflikter mellan de avancerade kapitaliststaterna. Men de förstås som underordnade motsättningar inom den hegemoniformationen som de avancerade kapitaliststaterna utgör. De är alltid sekundära i förhållande till huvudmotsättningen: den mellan de avancerade kapitaliststaterna och periferin.

PENDELRORELSE

De diplomatiska turerna inför Irakkriget kan sålunda analyseras som en pendelrörelse mellan generellt och partikulärt, där FN:s säkerhetsråd utgör där den generella polen och de mest isolationistiska krigshökarna i Vita huset den partikulära. Till en början – i höstas – såg det ut som om hökarna skulle driva fram ett krig utan att ens försöka ta vägen över FN. Men Bush bestämde sig för eftergifter till Europa och axlade sitt ansvar som hegemon: han höll sitt tal inför generalförsamlingen, lade saken i FN:s händer och drev fram säkerhetsrådets resolution 1441. Detta var ett försök att göra kriget

till hela systemets angelägenhet; en svängning mot det generella. USA fortsatte sedan på den inslagna vägen och drev på vapeninspektörerna, lade fram "bevis" för Iraks ondska inför FN och tryckte på för en ny resolution som skulle ge kriget världssamfundets välsignelse.

Denna strategi misslyckades dock kapitalt. Under trycket från massprotesterna världen över och föga imponerade av USA:s argument intog nyckelländer som Frankrike, Ryssland och Tyskland väntan som politisk ståndpunkt: ge vapeninspektörerna mer tid att förankra kriget i ett generellt intresse, så kan vi godkänna det längre fram. Denna universalism kom vid en given tidpunkt att skära sig med unilateralismen i Vita huset, närmare bestämt i det ögonblick då USA bestämde sig för att inte lägga fram ett nytt resolutionsförslag inför säkerhetsrådet eftersom man visste att det skulle bli nedröstat. Istället drog "koalitionen" ut i krig på egen hand, utan FN:s mandat. Just då, dagarna innan kriget bröt ut, var klyftan mellan generellt och partikulärt som djupast och spänningen mellan vissa av de avancerade kapitaliststaterna som störst. Men sedan?

I sin ledare – som skrevs när förhandlingarna i FN fortfarande pågick, innan resolution 1441 – förutspådde Perry Anderson att "i det stora hela kan det europeiska samtycket till krigskampanjen tas för givet. (...) Stormen i den atlantiska tekoppen kommer snart att ha blåst över." På grundval av hegemonimodellen bedömde han karaktären av konflikten mellan USA och de europeiska "fredsstaterna" som mild, inte det minsta antagonistisk; mest ett spel för gallerierna. Utvecklingen gav honom rätt. Tariq Ali skriver i det senaste numret av *New Left Review*:

"Här öppnade sig sannerligen en exempellös spricka i den atlantiska alliansen. Vad skulle hända med EU, med NATO, med 'världssamfundet' självt om en sådan katastrofal splittring fick fortsatta? Skulle själva idén om Väst kunna överleva? Sådana farhågor kom att stillas snabbt. Knappt hade Tomahwak-missilerna hunnit lysa upp Bagdads natthimmel och de första irakiska civila skjutits ner av amerikanska marinsoldater förrän Chirac skyndade sig att förklara att Frankrike skulle garantera säker passage för amerikanska bombplan genom sitt luftrum (vilket man inte hade gjort, under hans eget premiärministerskap, när Reagan attackerade Libyen), och önskade den amerikanska armén 'snabb framgång' i Irak. Tysklands kadavergröna utrikesminister Joschka Fischer tillkännagav att hans regering också hoppades innerligt på en 'snabb kollaps' för motståndet mot den angloamerikanska attacken. För att inte överträffas av de andra förklarade Putin för sina landsmän att 'av ekonomiska och politiska skäl' kunde Ryssland bara önska sig en avgörande seger för USA. Andra internationalens partier kunde inte ha agerat mer 'hedervärt'."

Alltsedan kriget började har så motsättningarna mellan de avancerade kapitaliststaterna tonat bort. Ett skäl till detta är att kriget i grunden faktiskt värnar världskapitalismens intressen. Men samtidigt är kriget ett uttryck för USA:s egna ambitioner. Som hegemonisk makt är nu USA en gång så stark, så överlägsen och, inte minst, så kapabel till tvång att de andra delarna av systemet inte har något annat val än att föga sig. Ja, övermakten är så stor att opposition inom systemet inte ens skulle vara att

tänka på. Paradoxalt nog – eller dialektiskt – har denna förmåga till unilateralism sin materiella bas i den nationsupplösande globaliseringen. Det är den som så kraftigt stärkt USA under de senaste decennierna.

Återigen rör det sig alltså om en dialektik mellan generellt och partikulärt, samtycke och tvång. Men den konstanta summan av hegemonins ekvation – orörd av hur de andra faktorerna utvecklas – är USA:s oerhörda makt. Det är det som gör modellen till en så brännande aktuell imperialismsteori.

Så svävar Gramscis ande ut ur fängelsecellen, färdas genom decennierna och uppenbaras för vår tid av Perry Anderson. Här, inte i någon av de klassiska modellerna, finns svaret. Hegemonimodellen lyser upp imperialismen anno 2003. Men hittills har den bara formulerats formellt, som ett abstrakt skelett utan kött. Den har inte kopplats till några svar på den avgörande frågan: vilka ekonomiska drivkrafter döljer sig bakom kriget mot Irak? Hur är de beskaffade? Är de systemets allmänna intressen eller USA:s egna? Det gäller alltså att förbinda hegemonimodellen med en krigets politiska ekonomi. Detta är emellertid ett ytterst komplicerat projekt, om man vill klarlägga de ekonomiska orsakerna till kriget empiriskt och analytiskt, varför det här bara kan bli fråga om några provisoriska hypoteser.

KRIGETS VERKLIGA SYFTE

Den övertygelse som bar fram stora delar av antikrigsrörelsen var mycket riktigt att kriget mot Irak egentligen handlade om något annat. Massförstörelsevapnen, kopplingarna till Al-Qaida, den förfärliga dikturen – de var alla förkläden som gömde det verkliga motivet. Denna gång var det ovanligt lätt att genomskåda dem. För var och en som inte var inprogrammerad med blind tro på USA var det uppenbart att en krigskåt administration desperat sökte förevändningar. Vagheten, hyckleriet och de direkta osanningarna fick dem att spricka sönder. Något annat sken fram.

Men vad var detta andra? Olja, sade västern. "Olja", målade man på plakaten, och trodde sig därmed ha lagt hela Irakfrågan i full belysning som genom ett knäpp med fingrarna. Som om det räckte att uttala det magiska tvåstaviga ordet för att saken skulle vara klar och den amerikanska politiken förklarad i sin helhet. Men närmar man sig oljefaktorn fördomsfritt ser man att den genast inkallar en rad nya frågor. Vad med oljan? Vems oljeintresse? Vilka variabler i oljans ekonomiska kretslopp handlar det om? Här finns inga enkla svar, däremot en snårskog av motstridiga krafter och tendenser. En imperialismsteori om vad som nu sker måste ge sig in och söka där.

Den allmänna trossatsen bland krigsmotståndarna var att USA är ute efter att ta kontroll över källorna i Irak för att få ner oljepriset. Tankegången utgår från att oljan är en nyckelresurs i den industriella kapitalismen, varför ett högt pris – som på 70-talet – hotar att allvarligt störa världsekonomin. Om USA installerar en lydregim i Bagdad kommer billig irakisk olja att flöda ut över världen, oljekartellen OPEC undermineras och därmed säkerställs ett nytt globalt arrangemang för god oljetillgång.

Men detta är just en trossats. Den tas för given, trots att poster i oljeekvationen tydligt talar emot den. Hur är det exempelvis med oljebolagen? Deras intresse är inte att få ner priset – det är att få upp det. Ett högt pris höjer deras profit. Oljebolagen råkar nu ha ett exempelöst inflytande över den administration som sitter i Vita huset. Är det då troligt att kriget motiverades av en vilja att pressa ner oljepriset?

Det är frestande att tolka oljebolagens inflytande över amerikansk utrikespolitik som i hög grad direkt – oförmedlad. Vid millennieskiftet befann sig oljebolagen i själva verket i en svår kris. Oljepriset föll under hela 90-talet, och därmed profiten. År 2000 slogs bottenrekord för oljebolagens andel av de samlade profiterna i världskapitalismen. George W Bushs seger i presidentvalet kan ses som något av oljedollarvapendollar-koalitionens' statskupplika återkomst till

"There is no mutual fund with the express objective of investing in companies that profit in times of international hostilities. So it is that we present the Asset Coalition Fund." - introduction to a virtual mutual fund created by the Edmonton Journal

makten. Bush kom från en familj med flera generationer gamla band till det amerikanska oljekapitalet, som inte avstod några medel för att få honom vald: pengar östes in i hans presidentkampanj, massiva påtryckningar utövades och rena bedrägerier sattes in. Hans kabinetts är det mest olje- och vapendominerat i historien. Förutom att Bush själv är gammal oljekapitalist var vicepresident Dick Cheney tidigare vd för Haliburton, handelsminister Don Evans har haft samma post i Tom Brown, försvarsminister Donald Rumsfeldt har ett förflutet i Bechtel och säkerhetsrådgivare Condolezza Rice i Chevron – fyra jättar i den amerikanska oljebranschen.

Oljemarknaden är en nervös spekulationsmarknad. Den viktigaste faktorn är här aktörernas föreställning om den framtida oljetillgången, som mer än något annat hotas av – krig. Om ett krig i länder med stora oljereserver är under uppsegling blir spekulanterna oroliga.

Priset stiger.

Kriget mot Irak skulle alltså kunna tolkas som mer eller mindre ett beställningsverk från oljekapitalet. Det hade helt och hållet sin upprinnelse inne i Vita huset, som ovedersägligen bebos av personer med bindningar till oljebolagen. Och deras långa planering av kriget gav resultat. Till följd av det långvariga krigshotet steg oljepriset – och profiterna – brant. Dagens Nyheter rapporterade den 8 februari att amerikanska Exxon Mobil förra året gjorde en vinst på omkring 100 miljarder kronor, liksom även Shell och BP. Det var några av de högsta företagsvinsterna i hela världskapitalismen. De oljebolag som nyss var i kris täljde guld med krigshotet.

Men det finns problem med en sådan teori. Vad händer nu när kriget mot Irak är slut och ockupationen etablerad? Då är hotet om ett krig överspelat. Den faktor som höjer priset är borta. Den nya lydregimen kommer snart att reparera pumparna, skruva på kranarna och öppna de outnyttjade oljefälten för exploatering. Världens näst största oljereserver blir fullt tillgängliga för marknaden, som då kommer att sänka priset för långt tid.

Här är det något som inte stämmer.

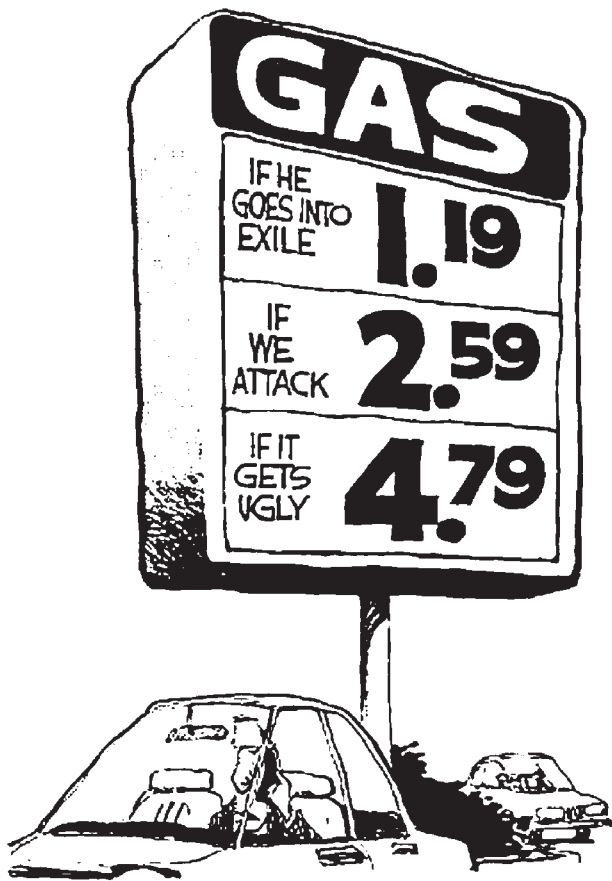
Teorier som härleder regeringspolitiken ur det faktum att olika fraktioner inom borgarklassen slåss om makten över staten, och att den segrar som lyckas sätta dit sina personer i statens ledning, balanserar alltid nära konspirationsteoriernas lurande dike.

Det utmärkande för globaliseringsens epok är ju snarast att nationalstatens politik till följd av kapitalens nya rörlighet allt mer styrs av opersonliga lagar, som verkar tämligen lika oavsett vem som har regeringsmakten. I fråga om kriget mot Irak skulle man då inte söka svaret hos de personer som styr USA. I stället skulle man leta efter de ekonomiska högspänningsledningarna som hänger genom Vita huset och i kraft av sin strukturella tyngd driver fram en krigspolitik.

PRIVATISERINGSKRIG

När allt kommer omkring är inte ett högt oljepris den enda skatt bolagen vill åt. I lika hög grad åtrår de själva kontrollen över oljeresurserna, som sedan den arabiska nationalismens höjdpunkt i slutet av 60-talet och början av 70-talet allt mer har överförts till de lokala staterna. Kriget för oljan är ur det perspektivet ett slags privatiseringskrig. Ur detta perspektiv representerar inte heller kriget ett intresse som står i motsättning till övriga delar av kapitalismen: alla andra branscher förlorar på ett högt oljepris, men det är inte bara oljebolagen som vinner på att de ersätter Saddam Hussein som härskare över Iraks svarta guld. Det gör hela systemet. Persiska vikens betydelse för västvärldens oljeförsörjning har växt på senare tid, och enligt prognoserna kommer trenden att hålla i sig i decennier. Det gäller ingalunda bara USA: andelen konsumerad olja som kommer från Persiska viken är mer än dubbelt så stor i Västeuropa, och den stiger. Kapitalismen klibbar fast i den arabiska oljan.

I denna situation av fördjupat beroende är det potentiellt livsfarligt för systemet att kontrollen innehas av oberäkneliga, obstinata diktatorer

som Saddam Hussein. Han visade också att han var beredd att föra krig med sin olja. I april 2002 stoppade han all irakisk oljeexport i ett solidaritetsembargo till stöd för palestinierna, som då massakrerades under Israels Operation skyddsmur. Till yttermera visso hänger den politiska instabiliteten i arabvärlden och radikaliseringen av massorna – inte minst i kronjuvelen Saudiarabien – som mörka moln över oljefälten. De amerikanska oljebolagen och det kapitalistiska systemet har ett gemensamt intresse av att de skingras. En lydregim i Bagdad blir en plattform i hjärtat av arabvärlden, från vilken hela det politiska landskapet kan läggas om.

LOGISK SLUTPUNKT

Så kan krigsmotivet för USA delas upp i två delar: först ett par år av exceptionella överprofiter för oljekapitalet i krigshotets skugga, och sedan – nu när kriget är över – full kontroll över, fri tillgång till och billig utvinning av den irakiska oljan. Här rör det sig om en flerfaldig dialektik. De interpersonella relationerna och oljefraktionens egna intressen har ovedersägligen en roll i prishöjningen under krigsplaneringsfasen och, inte minst, i fördelningen av kontrakt. Samtidigt samverkar de – åtminstone under ockupationsfasen – med de objektiva strukturerna och systemets allmänintresse. Men här verkar också imperialismens symbios med globaliseringen.

I en analys före kriget påminde den amerikanska tankesmedjan Rand Corporation, som står Bushadministrationen nära, om att betydelsen av den arabiska oljan för USA inte bara kan mätas i den direkta importen av denna olja. I takt med att USA importerar allt mer industriprodukter från nyligen industrialiserade länder – en typisk konsekvens av globaliseringen – fastnar man också i en indirekt oljeimport. Länderna i Sydostasien baserar exempelvis sina industrier på ett inflöde av olja från Persiska viken. Det betyder att oljepriset ligger inbakat i varje sydkoreansk bil som säljs i USA. Även i importen av industrivaror har alltså USA – med

sitt väldiga underskott i handelsbalansen – ett konkret intresse av billig olja. Globaliseringen tvinnar samman de nationella ekonomierna så att den enes utgiftspost också blir den andres.

Sett från andra sidan är alltså USA:s strid för kontroll över den arabiska oljan en strid som även de sydkoreanska biltillverkarna har ett intresse av (för övrigt var Sydkorea en av de mest ivriga hejklackarna och erbjöd USA att skicka trupper till Irak; också det extremt oljeberoende Japan stämde glatt in i ramsorna). Innebörden av detta är att globaliseringen pressar USA att ta hela kapitalismens intressen på sina axlar – just som en hegemon ska göra. Rand Corporation skrev att ingen annan än USA har ”den militära närvaro, förmåga att utöva makt och teknologi som krävs för att skydda det globala flödet av energi från Mellanöstern och frånta fientliga stater möjligheten att använda utpressning”. Globaliseringen och hegemonin förstärker ömsesidigt varandra, i en process vars logiska slutpunkt är det imperialistiska kriget.

Samtidigt har också USA sina egna särdrag som hegemonisk makt. Det är ett felslut – vars främsta representanter är Hardt och Negri – att tro att USA bara företräder systemet, helt utan nationella egenintressen. Innan kriget var de amerikanska oljebolagen helt utestängda från de väldiga fälten i Irak. Deras franska och ryska konkurrenter hade däremot lyckats sluta avtal om utvinningsrättigheter med Saddam Hussein. Genom sin invasion av Irak har USA dyrkat upp både nyttjade och outnyttjade oljefält åt sina egna bolag. Här kan inte den distinkt nationella komponenten reduceras bort.

Återigen ser vi här spänningen mellan generellt och partikulärt – nu i ekonomisk form. Frankrike och Ryssland trivdes inte helt med tanken på en USA-invasion, eftersom dess egna intressen inte helt sammanföll med USA:s. Motiven för kriget gick utöver de intressen som systemet enhälligt kunde enas kring och innefattade även – i linje med USA:s nya unilaternalism – ett bestämt element av amerikansk själv-

hävdelse på oljefälten. Denna självhävdelse ligger dock helt inom ramarna för vad hegemonen kan och i slutändan får stöd för att göra, eftersom dess makt är så stor.

Samtidigt satte hegemonirelationerna bestämda gränser för hur långt ett land som Frankrike kunde gå i sin kritik av kriget. Jacques Chirac ingår i samma globaliseringsnät som alla andra avancerade kapitaliststater. Därför är det också naivt, som exempelvis Lasse Berg gjorde i Dagens Nyheter någon månad innan kriget bröt ut, att sätta sin tilltro till ett militärt upprustat EU som den kraft som ska säkra världsfreden. Ett sådant EU skulle inte förhålla sig på ett kvalitativt annorlunda sätt till periferins länder och folk.

Genuin fred kan bara byggas på anti-imperialistisk grund. En sådan kan i sin tur bara läggas ut underifrån, av helt andra klasskrafter än de som styr våra stater. I bästa fall har den så kraftigt uppblossade antikrigsrörelsen gjort en del förarbete i detta avseende. Det kan i så fall förhoppningsvis bära frukt i framtiden. ■

NOTER

1. Detta något otypliga begrepp är hämtat ur *The Global Political Economy of Israel* av de två radikala ekonomerna, kanadensaren Jonathan Nitzan och israelen Shimshon Bichler. Boken är, vilket inte framgår av titeln, ett av de mest ambitiösa, innovativa och provocerande bidragen till såväl kapital- och stats- som långa vågor- och imperialismsteori under senare år. Se min artikel i *Arbetaren* nr 8/03 för en redogörelse för deras teori om sambandet mellan oljeintressen och krig i Mellanöstern.

LITTERATURLISTA:

- Historical Materialism and Globalization*, redigerad av Mark Rupert och Hazel Smith (Routledge 2002)
The Global Political Economy of Israel, av Jonathan Nitzan och Shimshon Bichler (Pluto Press 2002)
The Economics of Global Turbulence – A Special Report on the World Economy 1950-98, av Robert Brenner (*New Left Review* nr 229, 1998)
The Boom and the Bubble – The US in the World Economy, av Robert Brenner (Verso 2002).

UTAN LAND INGEN VERKTLIG FRIHET

– kampen för jord och människovärde i Sydafrika

Jordfrågan var inte en viktig faktor för Sydafrikas befrielse. ANC och den breda befrielse rörelsen organiserade aldrig landets fattiga runt kraven på omfördelning av land och utveckling av landsbygden. Medan regeringens åtgärdsprogram för att förändra den ojämlika jordfördelningen nu går mycket långsamt växer misären och desperationen i de före detta "hemländerna". Mercia Andrews tecknar en bild av villkoren för en radikal folklig mobilisering som skulle kunna vända till samhällsutvecklingen till de fattigas fördel. Men ännu är det lång kvar för att uppnå den nivå som kampen för jord nått i Latinamerika.

I april 1994 gick milliontals sydafrikaner till valurnorna i de första demokratiska valet någonsin i landets historia. Ett nytt Sydafrika föddes och nedmonteringen av apartheidsystemet inleddes. All den lagstiftning som våldförde sig på de svartas människovärde skulle rensas ut. Detta historiska skeende firades över hela världen och var i sanning ett bevis på framgången för den långa kamp som inte bara förts av landets invånare utan av massor av människor runtom i världen. En ledande vänsteraktivist gjorde följande värdering: "Utan tvivel är ersättandet av apartheid med borgerliga demokratiska rättigheter en av nittonhundratalets största historiska händelser."¹

Men icke desto mindre är det de begränsningar som följer ur omvandlingens borgerligt demokratiska karaktär som är orsaken till att förändringarna på den socioekonomiska nivån misslyckats. Landreformen² utgör ett av de tydligaste bevisen på det misslyckandet.

Efter nio år av intensiva förändringar på många olika samhällsplan så lever fortfarande nästan hälften av landets svarta befolkning i den mest eländiga fattigdom. Cirka sju miljoner bor i skjul i tillfälliga bosättningar, arbetslösheten beräknas officiellt till mellan 30-38 procent, den stora majoriteten bor i byar på landsbygden eller i städernas townships. Inkomstfördelningen är mycket skev. Sydafrika är, i likhet med till exempel Brasilien, ett av de länder i världen som har den mest ojämlika inkomstfördelningen.

LANDSBYGDENS FATTIGDOM.

De tidigare Hemländerna (Bantustans), eller med apartheids terminologi "självstyrande områdena" har avvecklats politiskt och integrerats i det nya administrativa systemet på kommun- provins- och nationell nivå. Men ännu lever fjorton miljoner människor i dessa områden, som motsvarar 18 procent av den jord som ägs av vita. Det är ett bevis om något på att Sydafrika är ett av de länder i världen som har den mest ojämlika jordfördelningen. Sextio-tusen vita farmare besitter 86 procent (85.8 mil-

joner hektar) av jordbruksmarken, varav endast 10,6 miljoner hektar aktivt brukas.³ I Hemländerna beräknas den brukbara jorden till 0.2 hektar per person. Det är en situation av allvarlig överbefolkning och allvarliga ekologiska skadeverkningar. De här områdena har sedan sin tillkomst varit beroende av import av baslivsmedel från omgivningen. Trots att hela landsbygden administrativt integrerats med de nya kommunerna så händer inte mycket i termer av utveckling eftersom de flesta kommuner är bankrutta på grund av sin svaga ekonomiska bas och den enorma eftersläpningen vad gäller utbyggd infrastruktur. Befolkningen får bara i mycket långsam takt tillgång till grundläggande samhällsservice som vattenförsörjning och hälsovård. Till detta ska läggas att annan typ av infrastruktur som vägar, elektricitet och kommunikationer har privatiserats de senaste åren vilket redan inneburit klara försämringar i de mer avlögset liggande landsbygdsområdena.

Strukturumvandlingen av ett flertal ekonomiska sektorer och Sydafrikas inträde på den världsmarknaden har bidragit till den långsamma utvecklingstakten på landsbygden och i de före detta Hemländerna. Tusentals gästarbetare i gruvorna har blivit uppsagda. Lantarbetare och deras familjer blir avhysta, då affärsmässigt drivna farmer som ägs av vita nu tyngs av skulder, och där ägarna fruktar för en ny lagstiftning som kan ge lantarbetarna besittningsrätt till jorden på den farm de arbetat länge.

Dessa skaror av återvändande arbetslösa och fördrivna tär ytterligare på resurserna och det magra utbudet av samhällsservice på landsbygden.⁴ Situationen förvärras av HIV-AIDS-epidemin, det sociala sönderfallet av landsbygdens familjestrukturer, kriminalitet och våldet i hemmen. Fattigdomen i de före detta Hemländerna har sina rötter i underutveckling och misskötsel, överbefolkning, överbetning av jorden, jorderosion, brist på grundläggande infrastruktur och på fungerande kollektiva ägandeformer samt brist på sådana grundläggande tjänster som tillgång till finansiella jordbrukskrediter.

ARVET

Apartheid skapade ett tudelat jordbrukssystem: ett för vita, kommersiellt inriktade bönder som producerade för export och som subventionerades kraftigt genom finansiellt och tekniskt stöd. Ett annat, med sin bas i Hemländerna, var grundat på byinvånarens gemensamma jordäggande under styre av stamledare och hövdingar som var avlönade av apartheidregeringen. Så, trots att 70 procent av landsbygdens invånare har tillgång till gemensamt ägd jord, är 50 procent av dessa jordområden mindre än en hektar, och dessutom för det mesta av dålig kvalitet. Äganderätten är dåligt reglerad mellan bygemenskaperna och är i händerna på hövdingar och andra traditionella auktoriteter. Ett annat hin-

Basfakta – Sydafrika

Huvudstad: Pretoria 1.080.000 invånare, Kapstaden (parlamentssäte) 2.185.000 invånare

Yta: 1.221.038 km²

Folkmängd: 43,1 milj (1999)

Språk: engelska, afrikaans, ndebele, nordsotho, sydsotho, swazi, thonga, tswana, venda, xhosa, zulu

Folkgrupper: afrikaner 77 %, vita 13 %, "färgade" 9 %, asiater 1 % (uppskattning 1996)

Förväntad livslängd: 54,7 år

Barnadödlighet före 5 år: 65 /100

Barn per kvinna: 3,3

Läskunnighet, vuxna 15 år och äldre: män 84,7%, kvinnor 83,2%

Fasta telefonlinjer/1000 inv:100

TV-apparater/1000 inv:123

BNP per invånare: 3 210 USD (1997)

BNPs fördelning per sektor: Gruvindustri 6,6%, Tillverknings- & byggindustri 22%, Jord- skogsbruk & fiske 3,9%, Handel, restaurang och hotell 13%, Övrigt 54,5%

Exportintäkter, fördelning per sektor: Guld 34%, Andra metaller 35%, Diamanter 16%, Maskiner och fordon 14%, övrigt 1%

Utlandsskuld: 25 222 miljoner USD (1997)

Religioner: Kristna 68%, muslimer 2%, hinduer 1,5%, traditionella 28,5%

Källa: Utrikespolitiska institutet, Afrikagrupperna i Sverige

bild: Internationalen

der för bönderna är tillgången på vatten, som inte bara är otillräcklig för effektiv odling utan ibland också för det dagliga livet.

Nyare undersökningar visar att på landsbygden går 50 procent av hushållens inkomst till mat, och att bara 2 procent av inkomsterna kommer från jordbruk eller kreatursuppfödning.⁵ Majoriteten av odlarna är kvinnor, vilka bara har tillgång till mycket små jordlotter. De flesta hushållen på landsbygden är för sin överlevnad beroende av löner från släktingar som arbetar i städerna, ålderspension eller olika former av bidrag.

Ändå var det på landsbygden som ANC-regeringen fick störst antal röster och har sitt starkaste stöd. I Östra Kapprovinsen och Nodprovinsen – de två fattigaste i landet – fick ANC i genomsnitt 90 procent av rösterna. Man kan se detta som ett uttryck för den enorma förväntan som finns bland landsbygdens fattiga på en verklig förändring som innebär slutet på det extrema förtrycket och fattigdomen..

Det är mot denna bakgrund som regeringens oförmåga att åstadkomma en meningsfull politik för omfördelning av mark och avsaknaden

EN ARTIKEL AV MERCIA ANDREWS

Artikelförfattaren är chef för TCOE (Trust for Community Outreach & Education) i Sydafrika, en nationell fristående folkrörelse(NGO) som sysslar med jordreform och landsbygdsutveckling på gräsrotsnivå.

av en bredare strategi för utveckling av landsbygden medfört växande misströstan hos landsbygdbefolkningen.

LANDREFORM EFTER APARTHEID

Landreformen vilar på tre ben: Återlämnande av mark, omfördelning och besittningsrätt.

Återlämnande syftar till att ge ersättning till dem som fråntagits sina egendomar sedan 1913 – års raslagar infördes. Besittningsrätt handlar om att ge människor rättigheter till den mark de idag bebod eller brukar. Omfördelning är regeringens försök att ge fler fattiga tillgång till mark för odling och boende.

Sydafrikas nya konstitution, liksom mängder av annan regeringslagstiftning understryker viljan att göra upp med arvet efter apartheid och rätta till den skriande obalans i jordfördelningen som rasistregimen skapade. Återlämnade har varit den mest framgångsrika delen i landreformen men den är koncentrerad till städerna och har ofta skett i form av kompensation med pengar. Man räknar med att de 49 500 anspråk som har registrerats i städerna kommer att kosta ytterligare 2 miljarder rand (en rand = en krona) att bevilja. Anspråken på landsbygden, vilka uppgår till 19 200, skulle kosta ytterligare 28.8 miljarder rand. Men med den nuvarande budgeten kommer det att ta 150 år att avsluta denna del av landreformen.⁶

Regeringens utgifter för omfördelning av land minskade med 23 procent i den senaste budgeten.

De människor som fördrivits från odlingsbart land lever fortfarande som jordlösa. Regeringen har endast lyckats omfördela två procent av den statligt ägda jorden och de som nyligen har fått jord har haft svåra problem med att använda den produktivt. Felaktig planering, brist på utvecklingsmodeller, otillräcklig finansiering och tekniskt stöd har i ett flertal fall lett till att man sålt tillbaka jorden till vita kommersiellt inriktade bönder. Det finns flera exempel där byar på landsbygden fått jord genom återbosättningsprogram eller genom nyvunnen besittningsrätt men i brist på finansiellt och tekniskt stöd inte kunnat bruka jorden effektivt och tvingats sälja den till mycket låga priser.

Ett av de viktigaste hindren för en meningsfull landreform är att regeringen anammat Världsbankens huvudprincip om villig säljare – villig köpare. Med den politiken blir landreformen beroende av marknaden och följaktligen blir det omöjligt för dem som saknar pengar att få tillgång till jord. Det gynnar uppkomsten av ett elitskikt svarta bönder på bekostnad av majoriteten

Till regeringens oförmåga att föra en sammanhängande utvecklingspolitik, som kan råda bot på landsbygdens efterblivenhet i form av brist på grundläggande infrastruktur, kommer en situation där misären på landsbygden ökar. Förutom bristen på vatten, energi, hälsovård och arbetstillfällen ska läggas de förödande effekterna av HIV/AIDS-spridningen. Låg

bild: Peter Lergell

läskunnighet och dålig tillgång till information gör att medvetenheten om sjukdomen är väldigt låg. Omvårdnaden av de smittade och döende blir ännu en arbetsbörda som faller på kvinnorna och de äldre. Sjukdomen, som framför allt slår mot den yngre lönearbetande delen av befolkningen, rycker således undan en viktig del av hushållens inkomster. Många familjer tvingas nu att helt och hållet försöka leva på självförsörjningsjordbruk och de bidrag staten kan ge i form av pensioner och andra understöd.

TVÅNGSFÖRFLYTTNINGAR

Sydafrikas 1900-tal är en enda lång historia om hur de svarta, trots ibland hårdnackat motstånd, tvingats från sitt land. Jord blev till privategendom – med hjälp av militär övermakt, tvångsförflyttningar av väldiga folkgrupper och en process av konsekvent lagstiftning

syftande till rasåtskillnad. Slutmålet var upprättandet av tio "självständiga hemländer", ett för varje afrikansk språkgrupp, som styrde indirekt via samarbetsvilliga hövdingar och av apartheidregimen handplockade afrikanska byråkrater.

Apartheidideologernas försökte måla en bild av systemet med hemländer som en sammanlutning av olika nationer som utvecklades självständigt, men med särskilda befogenheter och ansvarsförhållanden för apartheidregeringen. I själva verket var hemländerna inget annat än reservat för billig arbetskraft och en avstjäpningsplats för de sjuka, gamla och avskedade som inte längre fyllde någon funktion i det vita Sydafrika. Man ägnade inte en tanke åt hur dessa områden skulle kunna vara ekonomiskt livsdugliga. De var helt enkelt zoner där billig svart arbetskraft kunde reproduceras utan kost-

nad för apartheidsystemet.

Apartheidregeringen lät de handplockade underlydande administrera hemländerna och gav dem ansvar för finansieringen av de minimala välfärdsinrättningar som fanns. Detta möjliggjorde för regeringen att bygga en välfärdsstat för de vita som var på samma nivå som den svenska, medan hemländernas befolkning saknade sociala skyddsnet och de svarta i städerna hade ytterst begränsad tillgång till de vitas välfärdsinstitutioner.

Hemländerna myndigheter styrde med mycket hårda metoder. Repressionen ombesörjdes av såväl den sydafrikanska polisen och krigsmakten, som rasistiska vita bönder och delar av det traditionella hövdingaskapet. Passlagar och andra bestämmelser om bosättning hindrade de svarta från att röra sig fritt.

Föreningsrätten var starkt begränsad, fackföreningar och politiska organisationer förbjudna.

Upproret i Soweto 1976 och det uppsving för student- och ungdomsrörelsernas kamp som följde ledde också till ökat motstånd och missnöjesyttringar på landsbygden. Men i den breda befrielse rörelse som nu formerades var det kraven från ungdomar och boende i städernas townships som kom att dominera den politiska dagordningen. Den skeva jordfördelningen, jordbrukets efterblivenhet, förtrycket från hemländernas marionettmyndigheter – akuta frågor för den svarta landsbygdens befolkning – över-skuggades av kampen mot apartheidsystemet som sådant. Tillfället att bygga en rörelse av jordlösa – en rörelse med udden riktad mot de tvångsförflyttningar och konfiskationer av mark som varit förutsättningen för hemländernas uppkomst – gick förlorat.

ÖVERGÅNGSFÖRHANDLINGARNA

Under förhandlingsprocessen som föregick avskaffandet av apartheid organiserade ANC två stora policydiskussioner om landfrågan och upprättade dessutom nationella och regionala Landkommissioner i syfte att utveckla en politik för landsbygden. Men det faktum att ANC gick in i övergångsförhandlingarna utan att ha en särskild enhet för land- och jordbruksfrågor är ett mått på hur lite vikt man fäste vid dem. Hela komplexet kom att bli en del av ekonomidepartementets arbete.

Andra politiska organisationer, som Pan African Congress, vars slogan under hela befrielsekampen varit "Jorden tillhör afrikanerna", eller vänstern, inklusive Sydafrikas kommunistparti, gav ingen som helst prioritet till landfrågan.

Under övergångsförhandlingarna ingick hövdingaskapets organisation Contraleasa (Congress of Traditional Leaders of South Africa) och de vita böndernas samarbetsorganisationer som jämbördiga förhandlingspartners medan – utanför förhandlingarna – tusentals jordlösa organisationer från landsbygden och NGO:s protesterade och krävde omfördelning av land. Inga underhandlingar skedde med denna opinion och bara i ringa grad tog man hänsyn till krav och målsättningar i *Landless Peoples Charter*, det samlade policydokument som folket på landsbygden upprättat på en konferens 1994.

STEG MOT SJÄLVORGANISERING?

Trots att det historiskt inte finns någon nationell organisering av landsbygdens fattiga, varken runt kamp för jord eller mot maktförhåll-

landena på landsbygden, så finns det otaliga exempel på kamp för lokala rättigheter och byarna på landet var viktiga enheter i organiserandet av den nationella befrielsekampen. Kvinnor, ungdomar och kulturföreningar har särskilt bidragit till att driva landsbygdens sociala frågor, till exempel krav på grundläggande utbildning, hälsovård och barnomsorg.

Det är på denna bas och mot bakgrund av övergångsförhandlingarnas misslyckande att lösa landfrågan som den nya vägen organisering på landsbygden sker. Olika NGO:s och kyrkors kamp på gräsrotsnivå för land, HIV-AIDS-behandling och andra socioekonomiska rättigheter har skapat en situation där den lokala

fruktar för en våg av jordockupationer efter mönster av Zimbabwe som skulle avskräcka utländska investerare. De vita böndernas samarbetsorganisation har å andra sidan upprättat paramilitära grupper för att "beskydda" egendomarna. ANC-regeringen kan inte längre undvika att befatta sig med landfrågan mer aktivt.

Nu samlas dessa nya och bräckliga organisationer i nätverk och identifierar problem som man delar med städernas organisationer, såsom privatisering av vattenförsörjning och andra samhälltjänster. Den strukturomvandling som sker inom jordbruket och de effekter som Sydafrikas ställning som global livsmedelspro-

na och skapa direkta länkar till arbetarorganisationerna i städerna, att förenas i kampen mot regeringens nyliberala ekonomiska politik.

Den viktigaste utmaningen är dock att återuppbygga det politiska självförtroendet hos folket på landsbygden, som i decennier utsatts för brutalt förtryck och som avhumaniserats av eländiga levnads- och arbetsvillkor på farmer, i getton och byar. Vägen dit går genom människors organisering i egna icke-regeringskontrollerade organisationer. Förenta Nationernas toppmöten om rasism 2001 och uthållig utveckling 2002 har fungerat som viktiga forum för Sydafrikas NGO:s att utbyta erfarenheter med internationella organisationer som Via

bild. Linn Hjort

kampen alltmer får en mer nationell karaktär,

Efter det att stora jordägare börjat avhysa lantarbetare från sina ägor, både som ett resultat av ekonomisk omstrukturering av det kommersiella jordbruket och av rädsla för att tvingas ge lantarbetarna besittningsrätt till delar av marken, så har mobiliseringen i kampen om jordrättigheter ökat och tagit sig mer militanta former. Ännu är detta endast fråga om tendenser men det ger en antydning om nya möjliga utvecklingsvägar i kampen på landsbygden. Den lokala kampen bildar basen för de hundratala NGO:s på landsbygden och i städernas omgivning, som i två stora sammandragningar på nationell nivå under 2001 och 2002 bland annat åstadkommit bildandet av Landless Peoples Movement, ett avgörande steg mot att ge röst åt landets fattiga. Således ökar pressen på ANC att påskynda landreformen och bygga ut den sociala servicen ute i landet. Regeringen

ducent får för försörjningen på lokal nivå gör att debatterna i de lokala kamporganisationerna kopplas till diskussionerna inom globaliseringsrörelsen. Men innan man kan tala om en rörelse på samma nivå som i Latinamerika och Asien så återstår det en lång väg att gå. Landsbygdensorganisationernas historiska bräcklighet och hövdingarnas och de kommersiellt inriktade vita jordbrukarnas ännu obrutna maktinnehav är hinder som måste forceras på den vägen.

Samtidigt står det klart att självorganisering och masskamp är enda möjligheten för landsbygdens fattiga. Nio år med den nuvarande landreformen har inte förändrat mycket. Att ANC förra året minskade landreformens budget med 25 procent är ett tydligt tecken att ingen förändring av regeringspolitiken kommer att ske den närmaste tiden.⁷ Ett nödvändigt nästa steg är att bygga fackföreningar för lantarbetar-

Campesina och MST från Brasilien. Men det är situationen i Zimbabwe som tydligast fångar intresset hos landsbygdens fattiga.

Bortom den dagliga nyhetsrapporteringens horisont har hundratala jordockupationer skett i städernas omgivning. Fastän ockupationerna har en sporadisk karaktär tyder alltfler rapporter på att det är ett växande fenomen. I Kwa Zulu i Natalprovinsen har till exempel över 200 gårdar ockuperats. En del av aktionerna hänvisade till formella återlämningskrav andra drevs fram av "en högre känsla av historisk rättsskipning"

Den andra utmaningen i byggandet av en social rörelse för de jordlösa är att utveckla en politisk plattform kring vilken olika sektorer och intressen bland landsbygdens fattiga kan enas. Det handlar om rätten till jordbruksmark, om tomtmark och husbyggande i de överbefolkade kåkstäderna, om besittningsrätt för arbeta-

bild: Internationalen

re på godsen som ägs av vita, om ställningen för kvinnorna på landsbygden och om de unga arbetslösa på landsbygden.

Utgångspunkten för jordkampen måste vara insikten om behovet av en omfördelning, i synnerhet av bördig jord. Erfarenheter från andra afrikanska länder har visat att landreformer med marknadsmekanismer och efter nyliberal modell, som nu sker i Sydafrika, har resulterat i monopolisering, jordspekulation och befästandet av en elits maktställning. Jorden gick förlopad igen, de fattiga återföll i jordlöshet.⁸ Omfördelning av jord får inte ses som en "ekonomisk" mekanism utan måste bli till ett politiskt och socialt krav som syftar till att omfördela välstånd och som ett sätt att överbygga fattigdomen och bristen på livsmedel på landsbygden. Inte förrän de fattigas innehav av jord betraktas som ett villkor för produktion och fördelning av välstånd kommer Sydafrikas fri-

görelse ur det förlamande arvet efter apartheid att kunna bli verklighet.

Liksom i Latinamerika, Asien och på andra håll i Afrika tornar en väldig ny kamp för jord upp vid horisonten. Det är ännu en öppen fråga om Sydafrikas jordlösa kommer att kunna övervinna sin historia av svag och isolerad organisationsstruktur och föra den kampen till seger. ■

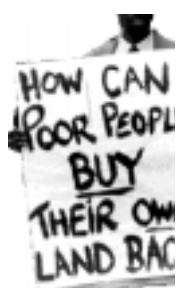
Översättning: Peter Belfrage

NOTER

1. Alexander, N(2002) An Ordinary Country Issue in the Transition from Apartheid to Democracy in South Africa, University of Natal Press, Pietermaritzburg.
2. I artikeln används uttrycket landreform istället för jordreform eftersom det inte bara är en fråga om jordbruksmark. (översättarens anmärkning)
3. Bernstein, H (1996) South Africa's Agrarian Question: Extreme

and Exceptional, in Agrarian Question in South Africa, Library of Peasant Studies, No 13, Frank Cass, London

4. Lahiff, E (2001) Land Reform in South Africa: is it meeting the challenge? Policy Brief No1 Cape Town,PLAAS, University of the Western Cape.
5. Levine, R and Veiner, D (1996) The Politics of Land Reform in the New South Africa after Apartheid: Perspectives, Problems and Prospects, in the Agrarian Question in South Africa, Library of Peasant Studies, No 13, Frank Cass, London.
6. Lahiff, E ibid
7. Lahiff, E. Ibid
8. Negrao, J (2002) Land in Africa-An Indispensable Element Towards Increasing Wealth of the Poor.

Läs mer om kampen för land i Sydafrika:

Afrikagrupperna i Sverige har givit ut ett häfte med titeln Landfrågan i Sydafrika som kan beställas gratis mot porto från:

Afrikagrupperna • Tegelviksgatan 40 • 116 41 Stockholm • Tel 08-442 70 60 • post@afrikagrupperna.se • www.afrikagrupperna.se På The Landless People's Movement och National Land Committees hemsida finns ytterligare artiklar och material: www.nlc.co.za

Replik i segregationsdebatten:**– SKA ”VI” INTEGRERA ”DOM”?**

I Röda rummet 1-03 fanns artikeln *Den svenska krutdurken*, där Christer Norlin gav sitt förslag på hur socialister kan arbeta mot rasism och segregation. Han förespråkade ”social integration”, ett gräsrotsarbete i återuppväckta rörelseorganisationer – typ ABF, LO-facken och Hyresgästföreningen – i syfte att dra med invandrare i aktivitet för att stimulera gemensam kamp. Norlins synsätt får här skarp kritik från två debattörer som varnar för att slentrianmässigt anamma borgerliga begrepp. Det finns inget homogent svenskt samhälle som ”vi” ska ”dra in” invandrare i, hävdar Agnes Callewaert och Stefan Öberg. Och de gamla folkrörelserna är idag sammanväxta med makten och nationen. Inriktningen i det antirasistiska arbetet får inte tappa bort det internationella socialistiska perspektivet, menar de.

Christer Norlin (CN) skriver i sin artikel i förra numret av Röda rummet att ”Invandrarernas vardagliga kontakt med det svenska samhället blir mycket sporadisk”. Detta visar på ett synsätt som vi inte delar. I Sverige idag är invandrarna en del av det svenska samhället. De har inte sporadisk kontakt med, de är en del av, samhället! Däremot har många invandrare en sporadisk kontakt eller ingen alls med den delen av samhället där man har makt och inflytande.

Vi menar att det inte finns något svenskt homogent samhälle att integreras i, att det inte finns en färdig svensk kultur att lära känna. Bilden av att det finns ett samhälle som man kan bli integrerad i är en konstruktion. En konstruktion av ”det normala” där alla som faller utanför är avvikande och ska integreras. Sämre förutsättningar, som till exempel svårigheter att få jobb, ses nästan som ”naturliga” eftersom dessa människor är annorlunda, avvikande. Uppdelningen av samhället är en medveten strategi. De härskande klasserna ”utnyttjar och splittrar den arbetande klassen genom att skapa konstlade motsättningar till andra befolkningsgrupper i regionen, ofta med religionen som grund”, skriver CN. Vi tycker det är viktigt att påpeka att detta sker inte bara i andra delar av världen utan även här.

Invandrarna är i allra högsta grad en del av dagens samhälle. Deras del är att utgöra en billig arbetskraftsreserv, att vara syndabocker för problemen i det kapitalistiska samhället och att vara ”det andra” för att vi ska kunna upprätthålla illusionen om det normala svenska. Detta är grundläggande för nationsbygget.

När det gäller frågan om nationens roll skriver (CN) att länder som till exempel Afghanistan, Libanon och Uganda tidigare inte varit ”nationer i vår bemärkelse med en homogen nationell identitet, med etnisk och kulturell homogenitet”. Vi menar att Sverige aldrig någonsin har haft en homogen nationell identitet eller någonsin varit etniskt och kulturellt homogent och inte är det idag heller.

Nationalstaten är en borgerlig konstruktion, ett medvetet projekt som har tvingats fram med mer eller mindre våld över hela världen, så även i Sverige. Skapandet av nationalstaten har vilat på militärt våld. Minoriteter har förtryckts, språk och religioner har förbjudits, skolplikt och rikssvenska har införts. Nationalstaterna som politiska och ekonomiska enheter är konstruktioner och inget som är av naturen givet. Eftersom det är konstruktioner så måste de ständigt underhållas. De härskande i samhället vill ge oss bilden av att kulturella, nationella och etniska gemenskaper är naturliga enheter. Bilden av ett folk, ett land, en gemenskap, en identitet måste ständigt underhållas. Detta görs genom att ett ”vi” skapas i motsats till ”de andra”, det som är främmande och avvikande. Synen på nationen är avgörande för synen på hur människor som kommer hit, och därmed inte anses tillhöra nationen, ska kunna få en plats här.

BORGERLIGA BEGREPP

I den socialistiska och antirasistiska rörelsen måste vi vara vaksamma, så att vi inte av slentrianmässigt faller in i ett borgerligt sätt att resonera och analysera. Vi måste anstränga oss och inte automatiskt överta den dominerande debattens begrepp och definitioner. Vi måste vara självkritiska och i detta sammanhang försöka förstå hur imperialismen, internationell konkurrens, kolonialism, mission och slaveri påverkar även vårt politiska tänkande.

I sina resonemang kring samhällshierarkier i många av tredje världens länder använder CN sig av begreppet klaner på ett oklart och förvirrande sätt. Han blandar även samman det med begreppet klasser, vilket ytterligare förvirrar. Säkert skulle vi kunna enas om att flera av dessa länder inte gått igenom den industrialiseringsfas som gör dem till kapitalistiska samhällen i marxistisk bemärkelse. Men samtidigt ingår alla dessa länder och deras ekonomi i den internationella kapitalismen och utgör där en avgörande del. Vi ska akta oss för att ”etnifiera” andra

genom att använda onödiga etnifierade ord som ”klaner”. Även överklassen i Sverige skulle vi kunna definiera som klaner: Wallenberg, Stenbeck, Axfood-familjen med flera. Och att Tomas Bodström blev minister hade han väl band annat sina familjekontakter att tacka för.

Det är en medveten strategi från det dominerande samhället att beskriva oss svenskar som ”oetniska”, ”oreligiösa”, vi är de normala, de neutrala. Det är ”de andra” som är avvikande, kulturbärare, som har en etnisk tillhörighet och så vidare. Denna bild måste vi motverka.

Vad menar vi då egentligen med integration? I det kapitalistiska samhället handlar integration om att bli en god samhällsmedborgare som kan bidra till mervärdet på ett eller annat sätt. Kanske måste vi acceptera att det är värt att få bli ”integrerad”, för att sen kunna bli utsugen av kapitalismen, framför att inte ha någon tillgång till inflytande och makt alls. Men det är ändå viktigt att inte rakt av köpa att integration är något positivt.

Vi uppfattar att CN också vänder sig mot kapitalismens typ av integration. Han vill se en ”social integration”, där människor verkligen får inflytande. I CN:s vision är det genom arbetarrörelsens organisationer som invandrarna ska bli integrerade. Vi vänder oss emot detta, bland annat därför att vi tycker att det finns en risk att fastna i ett vävgstänkande. Till exempel finns det på flera ställen i CN:s text formuleringar som ”Vi ska integrera invandrarna”. Som socialister och antirasister måste vi motsätta oss en syn på integration där invandraren definieras som passiv och svensken som aktiv. Vi är mot att makten att definiera vad integration är, och vad som är dess mål, är ett av dom privilegier som stannar hos svensken.

CN förespråkar att nyanlända ska få en ordentlig introduktionskurs in i det svenska samhället där olika folkrörelseorganisationer ska finnas med. Introduktionen ska innefatta allt från ”hur man lär sig de sociala koderna (...) till en introduktion i rörelsernas Sverige” Där skulle man också få veta vad som krävs av

en och vad man själv kan kräva. Naturligtvis är det viktigt att människor får veta hur lagen ser ut, vilka rättigheter man har och så vidare. Men att kunna lära ut hur koderna i det svenska samhället ser ut bygger återigen på tanken om ett färdigt svenskt homogent samhälle med en statisk kultur. Vi delar inte denna syn. Kultur och identitet är något ständigt föränderligt som formas i sitt sammanhang och som ständigt påverkas av olika maktrelationer.

I tanken om ett färdigt svenskt samhälle integreras in i, ingår också att betona skillnaderna mellan invandrare och svenskar samtidigt som man överbetonar likheter inom gruppen svenskar och gruppen invandrare. Vi ska inte förneka att det finns erfarenheter som är gemensamma för många människor som flyttar/flyr till Sverige oavsett ursprungsland. Det är erfarenheter från att lämna sitt land, att komma hit, hur man bemöts, diskrimineras, att lära sig ett nytt språk osv. Men detta är en identitet som skapas när människor kommer hit och som inte handlar om någon färdig kultur människor bär med sig.

I den introduktionskurs som CN vill införa talar han om att tydliggöra krav och om att göra upp målsättningar för varje person som är nyanländ invandrare. Då undrar vi vem som kräver att få ta del av dina och mina mål? Vem begär att vi ska göra ett kunskapstest bara för att vi finns till? Som socialister och antirasister är vi emot att samhället ska särskilja någon människa med dylika metoder. Lika självklart är det att de människor som flyttar/flyr till Sverige ska ha rättigheten att bosätta sig där de vill. CN förespråkar att denna rättighet, som idag finns fastslagen i lagen om eget boende, avskaffas för invandrare. Vi tycker det viktiga är att bekämpa avreglering av bostadsmarknaden som leder till social segregering. Denna drabbar många invandrare hårt. Redan med dagens invandrings- och asylpolitik tar vi oss rätten att bestämma vem ska få ta del av de rikedomar vi rövat till oss.

De frågor som CN tycker är viktiga i en introduktionskurs återskapar dessutom det dominerande samhällets syn på invandraren som reaktionär och konservativ, som icke-jämställd, som inte vill skicka sina barn till skolan. Några exempel: Apropå att invandrade män anställs främst i kvinnodominerade låglöneyrken säger CN att en vinst med detta kan vara att dessa män på arbetsplatsen får möta ”svenska kvinnor som jämställda arbetskamrater”. Vi ifrågasätter detta uttalande. Dels eftersom det felaktigt förutsätter att Sverige är ett jämställt land där kvinnor behandlas som jämställda kamrater av sina manliga kollegor. Dels antyder uttalandet att denna typ av jämställdhet är något som invandrade män behöver lära sig, de förutsätts inte ha samma syn. CN skriver också att invandrarna i en introduktionskurs skulle få lära sig ”alla människors lika värde med rätt att utvecklas efter egna mönster och önskningar”. Detta är ju förstås något som vi socialister kämpar för men knappast något som ”vi svenskar” har lösningen på och därför kan lära ut.

CN skriver att de barn som går i de religiösa friskolorna inte kommer i naturlig och daglig kontakt med andra ursprung och uppfostringstraditioner, vilket gör att man ”inte kan bryta uppfattningar, idéer och sedvänjor med olikinnade”. Vi är, liksom CN, motståndare till friskolor. Vi vill dock ifrågasätta om de

barn som går i den kommunala skolan i sin stadsdel kommer i daglig kontakt med barn från andra miljöer? Längre ner skriver CN att det i en friskola är mycket lättare att konservera en ”reaktionär kvinnoyn än i en vanlig svensk grundskola där de konservativa uppfattningarna utsätts för dagliga prövningar”. Visst finns det inom många religionsutövningar en reaktionär kvinnoyn, men det gäller inte endast de invandrade grupperna. Framförallt vill vi opponera oss mot bilden av den så kallade ”vanliga svenska grundskolan”. I den skola vi känner så utsätts inte reaktionära uppfattningar automatiskt för några prövningar.

SYNEN PÅ DAGENS POLITISKA RÖRELSER

I inledningen av sin artikel ger CN läsaren en nostalgisk och ljuv beskrivning av 70-talet, då det sjöd av aktivitet i facket, hyresgästföreningar etcetera. CN:s förslag på hur vi ska kämpa mot segregation och rasism bygger på en tillba-

bild: Birgitta Lagerlöf

kablick på den rörelse som en gång fanns genom ABF, fackföreningar, hyresgästföreningar med mera. Samtidigt är CN mycket pessimistisk i sin syn på dagens politiska situation och de rörelser som finns idag. Vi menar att vi inte ska underskatta kraften i rörelser som anti-krigsrörelsen, World Social Forum, kampen mot EU, mot Världsbanken och så vidare. Vi har mycket att vinna på att synliggöra den politiska kamp i olika former som pågår över hela världen, istället för att fokusera på fundamentalistisk terror så som borgerliga medier gör.

CN skriver att det bara är när det gäller aktivitet i kvinno-, freds- kyrko- och internationella organisationer som invandrades engagemang ligger på jämförbar nivå med svenskarnas. Bakom detta ligger dock en betydande organisation som inte ska underskattas. Däremot är invandrare underrepresenterade i organisationer med inflytande och makt. Men detta beror inte på invandrades bristande organisering. Tyvärr begränsas ofta invandrarföreningarnas roll till kulturaktiviteter. De ses inte som forum för organisering och förändring utan de används när majoritetssamhället vill föra ut ett budskap och inte har andra kanaler.

Vi anser, precis som CN, att revolutionärer ska arbeta aktivt i rörelser och organisationer och där föra ut ett internationellt perspektiv och vår övertygelse om klasskampens nödvändighet. Vi ska verka för självorganisering och självaktivitet och när vi har intressegemenskap så ska vi arbeta tillsammans med organisationer oavsett om det är invandrare eller svenskar. Vi håller med CN om att vi lever i en tid av nyliberal offensiv och att det inte är vänstern som sätter dagordningen. Det är inte heller vänsterns verklighetsbild som är den dominerande. Vi hål-

ler också helt med om att globaliseringen skärper kravet på en internationell klasskamp. Men i stället för att som CN gör betona skillnaderna mellan kampen i olika delar av världen måste vi socialister lita på vår analys och ideologi och föra ut budskapet om att kampen i princip är den samma över hela världen. Överallt finns ett klassamhälle och förtryck. Vi ska visa konflikters historiska bakgrund i imperialism och kolonialism. Vi ska visa att fattigdom och utslagning föder brott och våld, här i Sverige precis som överallt annars i världen. I stället för att, som CN, tala om de krav vi ska ställa på människor som invandrar ska vi socialister ställa krav på att människor som invandrar ska ha samma rättigheter och reella möjligheter som de infödda.

Vi tycker att CN:s förslag om att kämpa för tillräckliga resurser till svenskundervisning för invandrare och att invandrare ska få möjligheten att arbeta med avtalsenlig ersättning är bra. Det skulle likaså vara bra om alla invandrade fick göra en utbildningsutvärdering med möjlighet till skräddarsydd komplettering. Asylrätten och rättssäkerheten i asylförfarandet menar vi också måste stärkas väsentligt. Som socialister måste vi, som CN skriver, kämpa mot privatiseringar av bostäder och utbildning. Arbets-tidsförkortningen är också ett centralt krav för att stärka arbetarklassen. Alla dessa generella krav är vi överens om. Det vi vänder oss emot är CN:s syn på invandrare och svenskar som inbördes homogena grupper men med stora skillnader grupperna emellan. Denna uppdelning av människor kommer till uttryck i till exempel hans förslag om krav på språktester, introduktionsprover och tvångsförflyttningar för invandrare.

De bilder av olika gransamverkansprojekt som CN målar upp som avslutning i sin artikel har vissa poänger. Men den rörelse i form av ABF, Hyresgästförening och fackföreningar som han vill att vi ska använda i kampen måste ifrågasättas. Dessa rörelser (framförallt dess ledningar) är idag en del av makten genom det socialdemokratiska partiet och regeringen och har under historien varit en viktig del i nationsbygget. Vi menar att de ”gamla” rörelserna som CN talar om blev försvagade bland annat genom att ignorera förtryck som rasism och patriarkat. Fjärde internationalens internationalistiska grundsatser visar på ett bra sätt hur dessa rörelser byggt in sig i den borgerliga staten.

Vi revolutionärer måste sträva efter att föra ut och förankra våra idéer inom arbetarklassen och bland arbetarklassungdomar. Vi ska använda de möjligheter som finns, även den socialdemokratiska rörelsen om sådana möjligheter skulle finnas där. Vi ska använda oss av Fackligt Aktiva Invandrare (FAI) och alla andra initiativ där invandrare ställer ”egna villkor för [sitt] deltagande”. Men som socialister måste vi akta oss för att tro att vi har ett recept för ”integration”. Vi ska, som CN skriver, sträva efter att stärka klasskampen och klassmedvetandet. Men vi måste söka efter krav och paroller som inte riktar sig till välviljan hos dem som har makt, utan till dem som kräver förändring. ■

**Agnes Callewaert
Stefan Öberg**

Artikelförfattarna är medlemmar i Socialistiska Partiet

Replik om plan eller marknad:

– SOCIALISM UTAN UTOPI ÄR DÖD MATEMATIK

Vilket är det ekonomiska alternativet till kapitalismen idag? Hur ska en socialistisk ekonomi styras? När Sten Ljunggren i Röda rummet nr 2-02 avfärdade planekonomin möttes han av skarp kritik, som han sedan svarat på. Debatten fortsätter nu med ett genmäle från Jörgen Hassler.

Övergångssamhället är en paradox, menar Hassler. Om det ska vara ett samhälle som i aldrig tidigare utsträckning ökar produktionen av prylar så kommer det också vara ett samhälle som ökar det samhälleliga tvånget i aldrig tidigare skådad grad. Socialister i länder som Sverige bör därför efter revolutionen i första hand försöka minska konsumtionsviljan, anser han.

Sten Ljunggrens replik i Röda Rummet nr 1/2003 klargör en sak. Det han döpt till "socialistisk marknadsekonomi" är vad vi traditionellt brukar kalla "övergångssamhälle". Det här namnbytet är dock ingen slumpmässighet, inte heller är det en rent språklig fråga. Ljunggren börjar nämligen tveka om huruvida socialismen, definierad som produktion för behov – "av var och en efter förmåga, till var och en efter behov" – är möjlig eller ens önskvärd.

Skillnaden mellan att använda termen "socialistisk marknadsekonomi" eller "övergångssamhälle" om det samhällstillstånd som inträder efter revolutionen är uppenbar: det första är en potentiellt stabil och statisk samhällsform, medan ett övergångssamhälle per definition är något tillfälligt, något som rör sig åt det ena eller andra hållet.

Om övergångssamhället ska kunna röra sig mot socialismen är det dock viktigt att förstå att det inte rör sig mot något som kan beskrivas med formeln V-V. Denna formel beskriver nämligen också ett marknadsutbyte, utan pengar. Likväl rör det sig om utbyte av bytesvärden. Varför? Därför att bruksvärden är omöjliga att mäta mellan olika slag av varor. Jag äger både en dator och en machete. Vilken av dem har högst bruksvärde? Ja, det beror i väldigt stor utsträckning på huruvida man tänker röja sly eller skriva artiklar.

Socialismen innebär inte någon återgång i stadierna som beskriver klassamhällets utveckling, utan formelns upphävande. Det socialistiska samhället är den fria tilldelningens samhälle.

ARBETARSTAT

Den fria tilldelningens samhälle kan tyckas utopiskt, i alla fall om vi tar vår utgångspunkt i hur dagens människor agerar (och i än högre grad om vi tar vår utgångspunkt i den av den borgerliga indoktrineringen skapade idén om människans inneboende egoism). Men den är inte så konstig: vi njuter redan idag av rätten att fritt andas, att fritt bada i en sjö, att fritt plocka bär i skogen. Dessa och andra områden har ännu inte invade-

rats av kapitalism eller marknadsrelationer.

I övergångssamhället kommer de fria rättigheterna att utvidgas till andra områden, många av dem lika livsnödvändiga som att andas: fri tillgång till mat, till bostad, kommunikationsmedel, kultur...

Naturligtvis kommer vi inte att avskaffa pengar och marknader dagen efter revolutionen. Därför brukar vi vara noga med att säga att det som skapas i och med arbetarklassens maktövertagande inte är ett socialistiskt samhälle. Det är ett samhälle där arbetarklassen tagit den politiska makten, en arbetarstat. Det är ett samhälle på väg att utrota de kapitalistiska sociala relationerna och att övergå från kapitalism till socialism. Eller så är det ett samhälle där man, som i Sovjetunionen, låter värdelagen fortsätta verka. I det fallet är övergångssamhället ett samhälle på väg från arbetarstat till kapitalism.

Övergångssamhället är en paradox: de utökade friheterna kommer att kräva upprätthållandet av tvångsarbetet. För att vi ska kunna njuta friheten till bostad måste hus byggas och för att vi ska kunna njuta friheten att äta måste mat odlas och transporterats. Detta tvång kan utövas på olika sätt. Ett fullständigt nödvändigt, (och långtifrån det värsta tvånget) är under övergångens tidiga stadium arbete för lön.

Om övergångssamhället ska vara ett samhälle som i aldrig tidigare utsträckning ökar produktionen av materiella ting, prylar, kommer det också med nödvändighet vara ett samhälle som i aldrig tidigare skådad grad ökar det samhälleliga tvånget. Endast arbete kan skapa de flesta bruks- och alla bytesvärden.

Därför bör istället, som jag ser det, socialister i länder som Sverige försöka minska konsumtionsviljan och frigöra sig från arbetet.

Sten Ljunggrens replik klargör också en annan sak. Han förespråkar inte något som kan kallas "socialistisk marknadsekonomi". Han har blandat ihop den reellt existerande marknadsekonomi med metaforen som används för att beskriva den (och för att dölja hur den verkligen fungerar), den feodala och

förfeodala marknaden, det som kan beskrivas med formeln V-P-V'.

Återgången till ett samhälle som kan beskrivas med den formeln (visserligen "på en högre nivå", men Ljunggren låter oss sväva i okunnighet om vad denna nya nivå består i) är något helt annat: det är feodal socialism, gillesocialism, tidig anarkism. Det är en tanketradition sprungen ur ett småborgerligt medvetande.

Den idén skulle jag vilja säga är helt orealistisk. Den förutsätter en produktion där producenten – som det klassiska småborgerskapets smed, krukmakare, väverska – i väldigt stor utsträckning kontrollerar både sin produktion, avsättningen för sina varor och sin egen konsumtion. I det moderna, storskaliga, samhället är det inte så.

ARBETARKAPITALISM

Samtidigt kommer det vara svårt att hitta en social kraft som kan bära upp ett politiskt program för ett sådant samhälle, i alla fall i länderna i nord. Smeden, krukmakaren och väverskan är utrotade av industriproduktion och kapitalism. Köpmannen av Konsum och Ica. Biografägaren av multibiografen, restaurangägaren av McDonalds. Småborgerskapet (ordet används här som marxistisk term, inte som allmänt skällsord) är en klass på väg att försvinna.

En socialistisk marknadsekonomi är något annat, något som bättre beskrivs med termen "arbetarkapitalism". Det tidiga övergångssamhället kommer säkerligen ha starka drag av arbetarkapitalism, det kommer att vara ett samhälle där en del av produktionen utförs av autonoma arbetarstyrda företag, som säljer sina varor på en marknad, med målet att göra vinst.

Och här har vi ett hål i hela Ljunggrens resonemang: han talar inte om vad som är drivkraften i den nya ekonomi han förespråkar. Inte heller talar han om vad det är för utveckling av produktivkrafterna som är nödvändig, eller varför den "socialistiska marknadsekonomi" kommer att kunna skapa den.

Samtidigt förvränger han bilden av kapitalismen. Syftet med verksamheten P-V-P är inte att tjäna pengar, utan att ta makten. Pengarna är

bara ett medel i kampen om makten över produktionen, en kamp som förs mellan arbetare och kapitalister, mellan kapitalister och kapitalister, mellan bolagsfärer och mellan imperialistiska stater.

Målet för konkurrensen på marknaden är att vinna. Segern kan sedan uttryckas i konsumtion, av statusprylar. Detta utgör en ytterst stor fara i övergångssamhället: konkurrensen mellan de olika arbetarstyrda konglomeraten (arbetarna kommer att ta över dagens företag, och därmed också dagens företagsstruktur) splittrar arbetarklassen. Konkurrensens följd, vinnare och förlorare, gör att den klassen skiftas socialt.

Arbetarkapitalismens logik pekar tydligt åt ett håll: mot kapitalismens återupprättande. Att den skulle kunna frysas, bestå under hundratals år, är inte troligt. Revolutionens öde avgörs under decennier, inte sekel, därför att det framgångsrika arbetarkapitalisterna kommer att vara utmärkta allierade till den gamla borgarklassen, eller till en ny parasitär byråkrati. (Arbetarstyrda företag är fullt förenliga med byråkratisering. Eftersom de ser ut att vara självständiga, när de i själva verket är helt beroende av de beslut som "samhället" fattar, kan de till och med som i Jugoslavien användas för att upprätthålla en illusion av demokrati.)

Den typ av autonoma företag vilka jag kan tänka mig kan bestå under lång tid i övergångssamhället är företag som klarar drakoniska inskränkningar i sina villkor: lönetak, förbud mot att ta ut vinst. Alltså företag som är medel för frigörelse i arbetet, organisationer där verksamheten är målet. Företag som i praktiken är i stort sett liktydiga med det vi kallar "ideella föreningar" idag.

VAD ÄR MARKNADSEKONOMI?

Precis som Ljunggren tror jag att övergångssamhället kommer att bestå längre än vad de marxistiska klassikerna tänkte sig. Vi vet att vi inte kan kosta på oss att använda det effektivaste medlet för att omvandla övergångssamhället till socialismen – ett revolutionärt parti med rätt att döda – efter som ett sådant parti kommer att falla offer för samma logik som det som för snart hundra år sedan tog makten i Ryssland. Därför måste vi lita till arbetarnas medvetna val. Deras första medvetna val kommer, eftersom de formats i ett samhälle där de indoktrinerats med kapitalistiska värderingar, antagligen att vara någon form av socialistisk marknadsekonomi. Men när denna marknadsekonomi eller arbetarkapitalism visar upp sina inre motsättningar och krisar, måste organiserade socialister ha förklaringar samt kunna peka på alternativa lösningar.

Det är därför som det är viktigt att ha klart för sig principerna för det socialistiska samhället: arbetet ska vara en källa till glädje och konsumtionen ett sätt att stilla fysiska behov. Om vi glömmer det är det stor risk att vi också glömmer från vad till vad övergångssamhället är på väg.

I sin senaste replik plockar Ljunggren fram sina 13 år gamla artiklar om plan och marknad från *Internationalen*. Det får han gärna göra oftare, eftersom de antagligen är det bästa som skrivits om frågan på svenska. Den kritik som förts fram i Röda rummet riktas inte mot det sena 80-talets Ljunggren, utan mot en tio år äldre ekonom, som i sin yviga retorik upphört att tala om demokratisering, planering och kon-

bild: Stig Wejstål

troll, för att istället tala om marknadsekonomi.

Om Ljunggren inte anser att något hänt med den politik han förespråkar under de tretton år som gått sedan *Plan & Marknad*, måste jag än en gång be att han definierar vad en marknadsekonomi är. Om det betyder något annat än att de för samhället avgörande ekonomiska besluten fattas av ekonomiska aktörer på en marknad är det bra om han talar om det. I så fall tror jag nämligen att han använder ordet på ett sätt som ingen annan än han gör.

Ljunggren menar att vi som kritiserar hans marknadsidéer inte förstått att marknadsrelationen är en social relation. Naturligtvis har vi det. I sig betyder det ingenting. Förhållandet mellan slaven som blev piskad och slavägaren som höll i piskan var också det en social relation. Marknadsrelationen är en plats för beslutsfattande. Målet på marknaden är att tillskansa sig så stora fördelar som möjligt, oftast om än inte alltid på andras bekostnad. De sociala egenskaper som behövs för att vara framgångsrik på marknaden är förmågan att ljuga, att dölja och att berika sig. Marknaden skapar inte bara varor och marknadsrelationer, tyvärr skapar den också marknadsmänniskor.

Socialismens motsvarighet till marknaden är den demokratiska församlingen. Där beslut fattas i öppenhet, efter ärliga debatter, med allas bästa för ögonen. Målet för den socialistiska revolutionen är inte att lägga makten över produktionen och produktionsmedlen i arbetarnas händer, utan i arbetarklassens händer. Makten över produktionsmedlen ska utövas av representativa eller direktdemokratiska organ. Det är riktningen. Och resultatet av dessa organs arbete kanske kan kallas något annat än planekonomi, men att kalla den för marknadsekonomi kan aldrig vara något annat än en mycket förvirrande lek med ord.

Ljunggren frågar sig vad jag "egentligen" tycker om marknaden. Både när det gäller marknadsekonomi i dess teoretiska form, och den reellt existerande marknadsekonomi bör det

ha framgått av mitt förra inlägg ganska klart. När det gäller marknad och marknadsmekanismer under övergångssamhället går det dock inte att svara kategoriskt, annat än med att övergångssamhället kommer att vara en historisk företeelse. Hur det organiseras beror av många saker, till exempel hur produktionsapparaten ser ut: görs revolutionen i ett samhälle som ser ut ungefär som Sverige gör idag, eller görs den efter en djup ekonomisk nergång, kanske till och med efter ett krig? En annan viktig faktor är arbetarklassens inställning: hur mycket har de vunnit i självförtroende, kunskaper och insikt under kampen mot kapitalismen? En tredje är inställningen till det nya systemet hos olika grupper: hur reagerar till exempel småföretagarna, har de organiserat fascistiska frikårer och saboterat produktionen, eller har de tvärt om aktivt stött arbetarråden?

Dessa och hundratals andra liknande frågor kan sammanfattas i att övergångssamhällets utseende kommer att bestämmas av klasskampen. Men eftersom denna bestämning kommer att vara politisk och inte mekanisk är det viktigt att vi fortsätter att diskutera frågor kring socialism och övergångssamhälle, samt att diskutera dessa frågor utifrån vad vi tror kommer att inträffa och utan att glömma vad vi vill. Socialism utan utopi är död matematik. ■

Jörgen Hassler

Artikelförfattaren är journalist på *veckotidningen Internationalen*

REPLIKSKIFTE OM INVANDRINGEN

I förra numret publicerade vi recensionen *Falsk matematik – räknesätt för främlingsfientliga*, där ekonomen Sten Ljunggren kritiskt granskade beräkningarna i Lars Janssons *Mångkultur eller välfärd?*, en bok som hyllats och använts av olika högerextrema organisationer. Här följer ett genmäle från Jansson, med svar direkt av Ljunggren.

Replik till Sten Ljunggren:

– TA TIME-OUT FRÅN INVANDRINGEN!

Företagsekonomen Sten Ljunggren anlägger i sin artikel i Röda Rummet nr 1/2003 intressanta men ack så vilseledande synpunkter på min bok *Mångkultur eller välfärd?* Jag hoppas här kunna korrigeras några av grodorna. Delvis kritiserar han mina beräkningar utifrån förutsättningar som inte gäller enligt vad jag redogör för i bokens kapitel 3. Han tycks heller inte ansträngt sig tillräckligt för att ta till sig boken.

Bakgrunden är att politikerna på kort tid har bytt ut en femtedel av den svenska befolkningen mot 170 andra nationaliteter. Av alla som fått stanna har det under ett par decennier varit högst tio procent som haft asylskäl. Invandringen kostar ungefär 18 gånger mer än biståndet årligen

Den totala kostnaden för invandringen uppgick 1999 till 240 mdkr. Därtill kommer ett inkomstbortfall för stat och kommun på 28 mdkr (indirekta kostnader). Detta beror på att BNP blivit lägre än vad som skulle varit fallet, om alla invandrare hade kunnat beredas arbete.

1970 låg Sverige i toppen av den så kallade välfärdsligan på 3-4:e plats, medan vi under 90-talet och senare fallit till 15-17:e plats. BNP per invånare är lägre i Sverige än i Danmark, Norge, Island och Finland samt i ett tiotal andra länder i Europa. Så ser basen för välfärden ut. I nästan alla debatter om detta förhållande "glöms" invandringen bort. Vi har i dag drygt en miljon med utländsk bakgrund, som av demografiska och andra skäl inte bidrar till BNP. Denna miljon fanns inte 1970

Att integrera en växande volym invandrare från 170 länder på en stagnerande arbetsmarknad är inte möjligt. De är för många. Eventuell diskriminering har ringa betydelse. Det är väl känt att regeringen manipulerat bort överskottet av arbetskraft genom att lyfta ut arbetssökande till kunskapslyft, aktivitetsgaranti, subventionerade jobb med mera. Kommunerna har inrättat särskilda skattefinansierade jobb, kulturtolkar, hälsoinformatörer med etnisk kompetens etcetera, som vi tidigare klarat oss utan.

KOMMENTARER TILL LJUNGGREN

Sten Ljunggren instämmer i ett ofta upprepat påstående att invandrarna har utestängts eller aldrig släppts in på arbetsmarknaden. Men Sverige har tagit emot för många i relation till efterfrågan på arbetskraft. Under 1950- och 1960-talen fanns en anpassning, bland annat

bild: Stig Wejstål

därför att LO var med och styrde. Då talade ingen om att invandrarna utestängdes och heller inte om att de diskriminerades.

De eventuella dynamiska effekterna av invandringen går i Sverige via skattefinansiering. Av hela invandrarbefolkningen fick inte mindre än 74 procent sin service och utkomst genom skattefinansiering.

Att Finland har en hög arbetslöshet, som Ljunggren påpekar, ger självfallet inte anledning till slutsatsen att en överdimensionerad invandring i Sverige inte skulle kunna leda till arbetslöshet. Jag visar att så är fallet.

Självfallet skulle vi inte kunna avskaffa kommunalskatterna, om vi slopade gåvopolitiken. De skulle dock kunna minskas. Staten drar in större skatter och avgifter än kommunerna. Ljunggren har läst på dåligt, eftersom han påstår att jag bortser från att en stor del av kommunernas utgifter är åldersrelaterade. Det är just detta jag har beaktat i kalkylerna. Se till exempel kostnaderna för skolan och äldreomsorgen.

Att de offentliga inkomsterna minskade så kraftigt under 1990-talet var en anledning till att en del av invandringen fick finansieras med

lånade medel. Invandringen har även bidragit till att försämra Sveriges, kommunernas och enskilda svenskars ekonomi. Det kommer att fortsätta.

Det finns inga dubbelräkningar i mina kalkyler. Sten Ljunggren har fel. Den som vill övertyga sig om detta bör läsa min bok

Vad gäller Sten Ljunggrens egna beräkningar så är dessa felaktiga. De gissningar han gör om intäkterna har ingenting med verkligheten att göra. Mina kalkyler bygger på mätningar utifrån statens och kommunernas bokslut, selsättningsnivåer med mera. Boksluten ljuger inte. Därför är mina beräkningar riktiga. Jag har ingen anledning kommentera hans önsketänkta kalkyler.

Vi har en växande konflikt mellan välfärdens och invandringens kostnadsutveckling. Sverige måste sluta låtsas att vi kan bjuda på mera "godhet" än vad andra länder kan. Det räcker inte med att försämra villkoren i försäkringssystemen. Sverige bör ta "time out" från invandringen, även ifrån nytillkommande EU-länder. ■

Lars Jansson

Svar:**– JANSSON SAKNAR
FÖRANKRING I VERK-
LIGHETEN**

Lars Jansson upprepar sitt helt sanslösa påstående om att invandringen kostar närmare 300 miljarder kronor per år. För att komma fram till den siffran har Jansson, som jag visade i förra Röda Rummet, ägnat sig åt felaktiga antaganden och dubbelräkningar. I sitt svar kommer Jansson inte fram med något nytt. Han bara påstår att jag har fel. Den som vill skapa sig en egen bild måste naturligtvis läsa Janssons bok (definitivt inget nöje, tro mig) och ställa den mot mina argument.

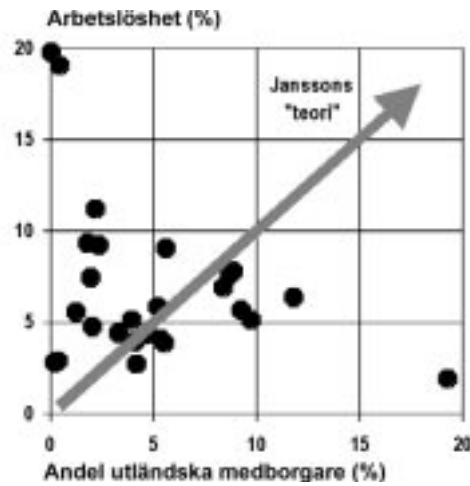
Egentligen finns inte mycket mer att säga här. Men ytterligare en kort illustration på Janssons avsaknad av verklighetsförankring kan vara på sin plats. Han påstår att invandringen skapar arbetslöshet och gör ett land fattigare, det vill säga sänker välfärden. Det finns inget stöd för detta i den verkliga världen.

I diagram 1 har jag lagt in andelen utländska medborgare och arbetslösheten för 26 OECD-länder. Varje land är en punkt i diagrammet. Enligt Janssons "teori" skulle länder med låg andel invandrare ha en låg arbetslöshet och länder med stor andel ha en hög arbetslöshet. Länderna skulle enligt denna "teori" vara samlade kring den grå pilen.

Det är alldeles uppenbart att i verkligheten ser det inte ut så, när vi jämför olika länder. "Teorin" om att hög invandring leder till hög arbetslöshet saknar helt enkelt empiriskt stöd.

Detsamma gäller "teorin" om att invandring-

Diagram 1. Invandring och arbetslöshet

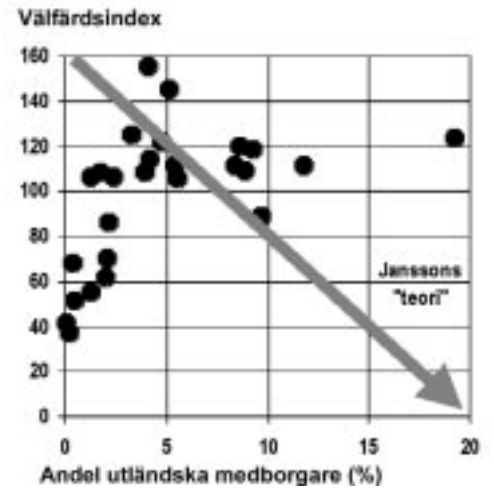
Källa: OECD, Trends in International Migration, 2003, Main Economic Indicators, sept 2002 och april 2003, Historical Statistics 1970-2000, Economic Outlook, dec 2002

en sänker välfärden. Sambandet mellan invandring och OECD:s välfärdsindex (där genomsnittet för OECD = 100), ser för de 26 länderna ut som i diagram 2.

Janssons resonemang är helt enkelt feltänkt från början till slut. Och kan man skriva "att politikerna på kort tid har bytt ut en femtedel av den svenska befolkningen mot" invandrare, då är det ju inte konstigt att det blir fel. "Bytt ut"! Var har den utbytta femtedelen tagit vägen? Det som hänt är att den svenska befolkningen har kompletterats. ■

Sten Ljunggren

Diagram 2. Invandring och välfärd

Källa: OECD, Trends in International Migration, 2003, Main Economic Indicators, sept 2002 och april 2003, Historical Statistics 1970-2000, Economic Outlook, dec 2002

NOT

Jansson använder som definition på invandrare begreppet personer med invandrarbakgrund. Det inkluderar barn vars ena förälder kommit till Sverige vid 1 års ålder. Något sådant begrepp finns inte i OECD-statistiken. Av 30 länder har 13 uppgifter om personer som är födda i utlandet, resten anger andelen utländska medborgare (eller i fyra fall inget alls).

Läs Röda rummet på nätet!

På vår **hemsida** finns **gamla nummer** i sin helhet, **tidigare debatter** samlade, **artikelarkiv** efter ämnesområde. Och en **gästbok** där du kan skriva dina egna kommentarer

www.rodarummet.org

Böcker om rörelser då och nu

Denna gång presenterar vi två böcker om kamp och radikaliserings, med utgångspunkt i två olika tidsperioder. Göte Kildén har läst *1968-då allting var i rörelse* och diskuterar i en tillbakablick de avtryck som den tidens radikala svallvågor avsatt i historien. Tord Björk har med kritisk blick läst den nya antologin *Rörelsens tid* och tar sig an debatten om hur dagens globala rättviserörelse i allmänhet, och World Social Forum i synnerhet, ska undvika risken för att inordnas i det rådande systemet.

Svallvågorna från 1968 rullar än.

”Sextioalet kom och gick. Öppet som ett ögonblick. Uppror och förförelse. Allt var liksom i rörelse.” Med dessa strofer från en av det gamla proggbandet Blå tågets låtar inleder Kjell Östberg sin bok *1968 – när allting var i rörelse*, om de radikala svallvågorna som på sextioalet bröt in över de flesta samhällsfält. Boken ingår i förlaget Prismas nya serie ”Samtidshistoriska perspektiv”. På omslagets baksida vägar förlaget till och med ställa den djärva frågan om det kanske är så att 1968 är den enda revolution Sverige haft? Njæ, nog var svallvågorna många och höga, men var det ändå inte en mer genomgripande förändring 1866 när den sista rejälå spiken slogs in i det dåtida ståndssamhällets kista? Då bröt det gamla Sverige samman och under tiden fram till 1917, med dess genombrott i rösträttsfrågan, kom folkrörelserna och främst arbetarrörelsen att forma det moderna Sverige. Det är en uppfattning som uppenbart delas av Östberg när han i sin inledning på ett både känsligt men komplext sätt – och dessutom begripligt – sammanfattar de historiska rörelser som möjliggjorde sextioalets snabba radikaliserings av det svenska folkhemmet.

Men visst var sextio- och sjuttioalets åren härligt dramatiska och omvälvande. Det är inte för inte som Östberg citerar liberalen Per Ahlmark som i dag minner sig ”en epok att känna förakt för” (själv arbetade han vid den tiden enträget för svenska kärnvapen) eller Göran Skytte, en gång redaktionell förgrundsgestalt på tidningen *Röda Arbetet*, som i sitt kryperier för dagens överhet hasplat ur sig att han ”mår illa”, när han tänker på vad vi som tillhörde den revolutionära vänstern skrev sade och gjorde.

Östberg berättar varligt om två decenniernas alla mödor och äventyr – och ibland om deras galenskaper. Han ser inte bara ytan utan rörelser och samspel i samhällets djup. Utan skygg-lappar tecknar han det samhälleliga livets bredd genom att veckla ut hela dess brokiga solfjäder. Då boken vuxit fram i forskningsmiljön vid Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola har han vid mer omtvistade skeenden pedagogiskt nog valt att återge ståndpunkter från ”bägge sidor”. Detta grepp kombineras med en diger litteraturlista och sexton sidor fotnoter. Det är ett handlag som betyder att en

bred läsekrets inte stöts bort av gammal och sedan länge skämd sekterism. Hemska tanke, om någon övervintrad partigångare från det Kinatrogna maoistpartiet SKP på egen hand mutat in detta historiska område. Östberg berättar bland annat om partiets direktiv 1970 till sina Oktoberbokhandlar. ”Revisionister” som Gramsci, Gorz, Althusser, Hermansson, Therborn med flera skulle man vara mycket restriktiv med. Om medlemmar behövde dem för att bättre kunna bekämpa deras idéer kunde ett fåtal tas in. Men ”i så fall ligger de på

1968 – Då allting var i rörelse.
Kjell Östberg
Förlaget Prisma, 2002

mycket undanskymd plats”. Ledningen var också enig om att inte sälja Trotskijlitteratur. Detta synsätt gör det naturligtvis omöjligt att vare sig förstå eller att skriva historia. Jag minns reklamen för vår bokhandel Röda Rummet i Göteborg. Där kontrade vi Oktobers sekterism med reklamen: ”På våra hyllor hittar du Stalin och Trotskij, sida vid sida”...

TRESTEGSRAKET

Östberg ser de två decennierna av radikaliserings som en trestegsraket där det tidiga sextioalet är själva uppskjutningen. En tid när ungliberaler-

na med sina halmhattar var i ledningen. En av dessa ungliberaler, Hans Nestius, hjälpte exempelvis svenska kvinnor med att kunna göra abort i Polen. Andra liberaler ledde solidaritetsarbetet med det svarta Sydafrika. Rörelsen för fred och mot atomvapen var i detta skede också mycket betydelsefull. Många författare gjorde entré på den ideologiska och politiska scenen och kom att betyda oerhört mycket för att radikaliserings blev så omfattande. Per Wästberg och Sara Lidman upptäckte Afrika och rasfrågan åt oss svenskar, som Östberg skriver. Lars Forsell startade Vietnamdebatten i Dagens Nyheter 1965 och samma år skrev poeten Göran Sonnevi in Vietnamkriget i samtidslyriken. Jan Myrdals mycket lästa söndagsbeträk-telser i Aftonbladet gav många en möjlighet att knyta band med den europeiska marxistiska traditionen. Ett kul avsnitt i boken tar upp pocketbokens enorma betydelse. Idén kom från England där Penguinböckerna funnits ända sedan trettioalet. Men i Sverige förverkligades den först under sextioalet och man kom att ”ge ut störtfloder av vänsterlitteratur”. 1970 utkom uppskattningsvis 400 nya fackböcker i de kommersiella förlagens pocketserier. Åtminstone 150 av dessa var en direkt avspegling av vänstervågen. ”Kommersiella bokförlag, med Bonniers i spetsen, försåg den radikala rörelsen med tung ammunition för att skjuta kapitalis-

Demonstration ”Stoppa matchen!” Båstad 1975

bild: Internationalen

men i sank”, skriver Östberg.

Det andra steget blir då från sextiotalets mitt till tjuvotialets början. 1968 når svallvågorna sin topp. Underliggande förskjutningar inom ekonomin och stora sociala förändringar (främst urbaniseringen och utbildningsexplosionen) skapade förutsättningar för denna topp, som förstärktes av häftiga stormar runt om i världen. Under den så kallade Tetoffensiven 1968 visade vietnameserna att FNL kan besegra även reguljära amerikanska förband. Pragvåren, en upptinande reformering av taggtråds-systemet i Tjeckoslovakien slås ned av Sovjets invasion vilket sätter stalinismen i blixbelysning. I Pakistan störtas en styvnackad militärdiktatur. I Latinamerika följer gerillakrigare Che Guevara:s motto om att ”skapa ett, två, tre flera Vietnam”. Omfattande strejkvågor skakar Frankrike och Italien. Studentrevolter i hela världen och Black Powerrörelsen blir nya inspirationskällor.

Den viktigaste eruptionen i Sverige blev den stora vilda gruvstrejken i Malmfälten årsskiftet 1969/70. I TV kunde det svenska folket följa och inspireras av gruvarbetarnas massiva stormöten som visade upp avgrunden mellan arbetarklassen och dess byråkratiska fackliga och politiska ledare. Gruvstrejken rev med sig andra arbetargrupper och som en löpeld drog en första strejkvåg fram i Sverige våren 1970. Vi fick ett smalt men viktigt skikt av arbetare som agerade oberoende av den fackliga byråkratin. Ett skikt av unga arbetare som fick kontakt med de leninistiska och maoistiska grupper som nu börjat alla sina partibyggen. Det spontana börjar växa över i organisation.

GEMENSAM VÄRLDSBILD ?

Det tredje steget – det långa tjuvotialet – kan kanske bäst beskrivas som att raketen nu exploderar i ett lika färgrikt som praktfullt fyrverkeri. Vi får ett myller av organisationer och aktiviteter. Grupp 8 bildades och med den de nya kvinnorörelserna. 1970 hölls också de första Gärdesfesterna, skivbolaget MNW etableras, liksom Nationalteatern och Fria Proteatern. 1971 startar tidskriften *Folket i Bild/ Kulturfrent*. Alternativa musik- och kulturrörelser drar i gång. 1970 såg vi också de första Gröna vägen-kollektiven och i Stockholm rasade 1971 den framgångsrika Almstriden i Kungsträdgården. Östberg botaniserar i hela denna flora av spännande rörelser och visar hur de kom att påverka oss på livets alla områden – allt från en friare sexualitet till lagstiftning om arbetsrätten. Dokumentationen är bred. Östberg för också till torgs en viktig teoretisk iakttagelse när han betonar att det då i ”mötet mellan dessa olika strömningar, mellan gammalt och nytt, mellan rörelse och stat som den sociala rörelsen gör sina erfarenheter, drar sina slutsatser, producerar kunskap och får sin specifika utformning”.

Mitt i student-, arbetar-, miljö- eller kvinnokampen tänker man kanske inte direkt på att det också pågår en väldig kunskapsproduktion.

En annan viktig tes för Östberg är tanken att dessa rörelser och organisationer alla hade en gemensam världsbild. En världsbild med internationell solidaritet, jämlikhet, fördjupad demokrati, socialism i någon form och en tro att allt detta också var möjligt, om revolutionens aktualitet. Här är jag lite mer tveksam när det gäller de maostalinistiska rörelserna. Visst

delade säkert många av deras medlemmar och deras omgivande miljöer dessa värderingar. Men bunkrarnas kärntrupper i SKP, MLK eller KPMLR? Jag kan tänka mig att även de – på grund av felinformation – trodde på den kinesiska kulturrevolutionen som en demokratisk massrörelse. Men när det gäller deras nitiska försvar av stalinismens arbetarmördare har jag svårt att fria dem. Nog visste de att garderoberna var proppade med lik!

Nå. Denna enda tveksamhet förändrar inte mitt omdöme om boken. Den är ett ovärderligt standardarbete om dessa tjugo ”rekordår”. En framtidshistoriker kanske kommer att se tiden från helt andra vinklar – men då aldrig utan hjälp av denna spännande samtidshistoria. För mig som var med under dessa ljuvliga år och inte längre minns allt och alla var läsningen också en ganska nostalgisk stund. Bara Östbergs lilla avsnitt om stencilapparatusens betydelse skänkte mig en stund av lycka. En gång när det begav sig var jag nämligen stencilansvarig för studentorganisationen SDS/Göteborg med sina över tusen medlemmar. Och för dem som inte var med då, för den ungdom som i olika former börjat visa sin avsky för den globaliserade marknadsdiktaturen och USA:s bombimperialism är en läsning mycket viktigare. Den blir ett sätt att fortsätta den rika kunskapsproduktion som skapades. Ett bra sätt att ta sig vidare med tidigare generationers budkavle.

Göte Kildén

Artikelförfattaren har alltsedan de första svallvågorna efter 1968 varit medlem i Socialistiska Partiet och dess olika föregångare.

Globaliseringsrörelsens problematiska självbild

Rörelsernas tid är en antologi med Attac-aktivisten Jens Ergon som redaktör, som beskriver och analyserar World Social Forum. Boken innehåller mycket glädjande läsning blandat med en del ideologiska skyggglappar och även inslag av vad som skulle kunna beskrivas som historieförfalskning.

Låt mig börja med det positiva. Det finns flera bidrag i boken som förtjänar all uppskattning. Särskilt glädjande är att vänstern äntligen tycks ha upptäckt det som miljö- och rörelsen länge påpekat: att bonderörelsen är en ledande kraft i kampen mot storföretagens globalisering. I flera kapitel skildras hur småbrukare från hela världen träffas i samband med World Social Forum i Porto Alegre. De utbyter erfarenheter om hur det går till att okcupera mark i Pontão i den brasilianska delstaten Rio Grande do Sul, den kanske lämpligaste platsen i världen för sådan kamp. Här startade de jordlösa lantarbetarnas okcupationsrörelse för tjugo år sedan. Med dagspolitisk kamp och byggandet av illegala samhällen formades en av världens starkaste folkrörelser, MST. Nu bjuder de in jordockupanter från Lampung i Filippinerna, kastlösa från Indien och småbrukare från Indonesien för att diskutera fortsatt kamp både lokalt och globalt.

Samma rörelseinriktade underifrånperspektiv

går igen när fackföreningsaktiva kommer till tals i boken. Det är inte de stora politiska ledarna eller de intellektuella debattörernas tal som står i centrum. Inte heller de viljestarka aktivistorganisationernas betoning av internationella aktionsdagar mot kriget eller andra globala dagspolitiska frågor ges någon framträdande plats. Större vikt tillmäts den vardagspolitiska basverksamheten hemma och det behov som finns av att koppla denna till en global kamp. ”Om vi inte förmår skapa ett annorlunda globalt klimat, en annorlunda global inriktning, så kommer det vi gör på hemmaplan, vad det än må vara, inte att vara framgångsrikt:” säger Yoon från koreanska fackföreningen KCTU. Detta är ett tema som återkommer i boken, bland annat i uttalanden från ledare för den sydafrikanska landsorganisationen Cosatu och dess brasilianska motsvarighet CUT.

MOTSÄTTNINGAR INOM RÖRELSEN

De introducerande och avslutande texterna är, förutom av redaktör Ergon, författat av Attac-medlemmarna America Vera-Zavala, Aron Etzler och Helen Pettersson. Antologins ambition är att beskriva vad World Social Forum är, och hur en förvandling från global samling till en världsomspännande process är på gång. Den globala rättviserörelsen som samlas i denna process kommer till tals och beskrivs med betoning på bonderörelsen och facket men också det ”myller av nya sociala rörelser”, för att använda en aktuell term som brukas av författarna för att beteckna den övriga rörelsen.

World Social Forum är nu inne i en avgörande förändringsprocess där arrangerandet av lokala, nationella och kontinentala forum ingår (i Sverige lockade Skåne Social Forum i fjol 7000 deltagare och motsvarande i Uppsala i år ca 3000), samtidigt som tematiska nätverk för folkrörelser kopplade till aktiviteter på sociala forum håller på att växa fram i Europa.

Bokens författare vill besvara frågan om vilken självbild denna globala rättviserörelse har, om det finns en enhetlig rörelse, vilka motsättningar den rymmer och hur den håller på att utvecklas. När dessa frågor ska besvaras märks det att bokens svagheter är lika påtagliga som dess förtjänster. I inledningskapitlet går Jens

Ergon så långt, med till globalt alternativ
Jens Ergon, red
Atlas förlag 2003

utgångspunkt, att han påstår att World Social Forum ”tillhandahåller det förnekade rum för alternativen som det traditionella offentliga rummet och politiken stöter bort”.

Men skulle man fråga de ”galna mödrarna” från Plaza del Mayo i Buenos Aires i just Argentina, så får man nog ett ett annat svar. Mödrarna, som kämpat i decennier för sina under diktaturen försvunna barn, är inte inbjudna att tala i det gemensamma programmet på World Social Forum. Och de är inte ensamma. Zapatisterna från Chiapas i Mexico och colombianska FARC är två andra rörelser som inte är välkomna. Det kan finnas olika skäl för World Social Forum till att förneka plats åt rörelser som förnekas också i många andra sammanhang. Men redovisas inte skälen till detta utestängande öppet och klart utan döljs bakom termer om öppenhet så närmar vi oss

historieförfalskningen.

Man kan av boken lätt luras tro att här ges en rimligt täckande bild av processen bakom World Social Forum och att det hela är öppet för alla antinyliberala krafter. Bonderörelsen ges en central roll i beskrivningen där centrala organisationer som KRRS i Indien och zapatisterna finns med. Läsaren får en beskrivning av hur zapatisterna samlade tusentals människor på globala antinyliberala möten ur vilka växte People's Global Action, format av Syds massrörelser med sikte på global kamp och internationella aktionsdagar. Men som läsare får man däremot inte reda på att zapatisterna är utestängda från World Social forum. Man måste i så fall vara väl insatt och läsa mellan raderna för att upptäcka att så är fallet. I en bisats avslöjas att militära organisationer är utestängda tillsammans med partier.

Konsekvenserna av detta behandlas i boken när det gäller partier men tydas ned när det gäller militära organisationer. När det gäller partierna så är några där i alla fall som inbjudna gäster och andra är där indirekt representerade i kraft av starkt inflytande i folkrörelser. De venezuelanska och brasilianska presidenterna Chavez och Lula har talat på World Social Forum. När det däremot gäller zapatisterna, som bedriver en i första hand icke-våldslig kamp men med militär organisationer försvar i Chiapas, kunde problemet kanske lösas på samma sätt som för partier. Men detta diskuteras inte utan läsaren blir utan svar. Det är allvarligt. Varför redaktören och Attac-skribenterna bidrar till detta nedtystande är svärbegripligt. Okunskap kan inte vara hela förklaringen, då zapatisternas utestängning inte är något som författarna eller andra bör vara okunniga om. Det handlar därför också om ideologiskt motiverade val.

Den teoretiska ramen i boken ges av de fyra Attacförfattarna i ett avslutningskapitel. Fyra alternativ målas upp. Ett är uppslutning kring de västdominerade internationella institutionernas politik vilket betecknas som Washingtonkonsensus eftersom Världsbanken och IMF har sina kontor i USAs huvudstad. Ett annat är Post-Washingtonkonsensus som är försök att reformera den tidigare nyliberala internationella politiken med betoning på samförståndslösningar inom FN eller med hjälp av reformer av WTO och liknande organisationer. Gärna med deltagande från dialogvilliga folkrörelser och NGO:s. Det tredje sägs vara Porto Alegre-alternativet. Vad det alternativet innebär blir inte särskilt klart. Det innefattar både rörelser i syd som betecknar sig som antiglobalister och inte tror på reformer av de västdominerade globala institutionerna och rörelser i nord som betecknar sig som förkämpar för alternativ globalisering och hoppas på reformer. Därutöver ges bara ett ytterligare alternativ, fundamentalism med Bin Laden som skräckexempel. Med denna beskrivning av globaliseringsrörelsen och World Social forum framstår det som

obegripligt att motdemonstrationerna mot Asia Social Forum i Hyderabad i Indien vintern 2003 till och med var större än mötets egna demonstrationer. Karnatakaböndernas organisation KRRS och en del andra folkrörelser i Indien tar avstånd från Social Forum-processen eftersom de anser att den är ett försök att inordna folkrörelserna och sätta processen i händerna på reformistiska NGO:s som är anpassade till finansärer som Ford-stiftelsen och andra fonder i rika länder, som sponsrar World Social Forum.

INTE NYTT OCH UNIKT

Det är inte bara de teoretiska utgångspunkterna som är problematiska utan också den empiriska skildringen av rörelsens framväxt. Ingen av författarna i antologin tar till exempel upp en sådan viktig händelse för globaliseringsrörelsens framväxt som demonstrationen mot WTO med en halv miljon deltagare i Bangalore i Indien 1993, arrangerad av de Gandhi-inspirerade böndernas rörelse KRRS. Massprotesterna i Asien mot Världsbanken, IMF och WTO kom tidigt och har varit viktiga i byggandet av den globala rörelsen mot nyliberalismen. Det i boken ofta förekommande påståendet om World Social Forum som nytt och unikt bidrar till att man glömmer dess föregångare. Detta har arrangörerna av nästa års WSF i Indien lyckligtvis börjat upptäcka. I sitt förberedelsearbete återknyter de nu till denna förhistoria av breda folkrörelseininitiativ som började i Hiroshima 1989 och fortsatte i Bangkok, Katmandu och Centralamerika och ledde till bildandet av PGA 1997. I PGA var småbrukarorganisationen Via Campesina en dominerande kraft med sina organisationer både i nord och syd som deltagare. På WSF är man mera marginaliserade även om många småbrukarorganisationer deltar. Och risken finns att bönderna och radikala folkrörelser där behandlas som en dekoration i vänsterns bygge av en ny verkingslös statlig och global reformmodell.

Ett huvudsyfte med boken är att diskutera hur fackföreningsrörelsen i Nord skall kunna samarbeta effektivt med andra sociala rörelser, en fråga som det finns all anledning att ta på största allvar. Det rådande systemet i Nord är inne i både en legitimitetskris och en reell ekonomisk kris som blir alltmer påtaglig. Därav följer också att fackföreningarna börjar se sig om efter andra lösningar än att ensidigt vara beroende av de etablerade vänsterblocken i statliga institutioner i det egna landet eller i internationella sammanslutningar. I land efter land blir denna spricka alltmer påtaglig. Det är därför glädjande att European Social Forum snarare domineras av fackföreningar än av NGO:s och akademiska debattörer.

Men sättet att föra facket närmare andra folkrörelser och in i forumprocessen går inte genom att osynliggöra motsättningar. *Rörelsernas tid* uppvisar här en brist på så sätt att bönder och fackföreningar kommer till tals genom sina förtroendevalda ledare och folkrö-

relseaktivister medan den övriga globaliseringskritiska rörelsen representeras av NGO:s experter och en journalist. Det hade tillfört boken stora kvalitéer om någon aktivist från de radikala rörelser i Nord och Syd som är starkt kritiska till World Social Forum hade fått komma till tals.

Man får också gå till andra författare i boken än Attac-aktivisterna för att få grunden till en strategi för folkrörelsesamarbete som kan föra både World Social Forum och kampen mot nyliberalism framåt. Ingemar Lindberg från LO-idédebatt har författat bokens, i mina ögon, viktigaste bidrag. Det handlar om fackföreningsrörelsen i Nord och inte minst om svenska LO. Lindberg ser två alternativ för europeiska fackföreningar. Den ena är den traditionella med inriktning på att bli "en EU-lojal lobbyorganisation bland andra i Bryssel" utan lokal förankring och möjligheter att ta till kamp och konflikt. Den andra linjen kan kallas folkrörelselinje. Den innebär att arbete "byggs kring en facklig dagordning – den fackliga kampen på arbetsplatserna och i nationerna – och där målet är en stark, militant och globalt medveten löntagarklass i Europa – som stöder varann i den lokala och nationella kampen och som kan mobilisera ett brett stöd i kampen mot den nyliberal präglade agendan i Europa. Denna 'horisontella' inriktningen är väl förenlig med med öppenhet gentemot andra aktörer och intressen som väljer bred aktivism framför elitism och lobbyarbete, och som organiserar sig i andra sociala rörelser – konsumentorganisationer, miljöorganisationer, eller organisationer som Attac."

Denna välgrundade kritik kan riktas dels mot en topstyrd fackföreningsrörelse men också mot den elitism som företräds av lobbyister hos NGO:s som är ointresserade av folklig kamp och samtidigt mot voluntaristiska aktivister som är ointresserade av vilka effekter deras handlingar har på bredare grupper i samhället. Det är en grund som visar vägen framåt både för facket och andra folkrörelser så att man kan mötas både på Social Forum och i det dagspolitiska arbetet lokalt och globalt.

Tord Björk

Artikelförfattaren är aktiv i Miljöförbundet Jordens Vänner, och även medlem i Folkrörelsestudiegruppen. För att ta del av deras artiklar

Pejla in!

Radar är ett hjälpmedel för att ta ut kursen.

Radar är spännande politisk fördjupning – i tidningen Arbetaren varje vecka!

röda rummet

är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen). Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 21 sedan starten 1997 (nummer 132 sedan 1969). För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

I redaktionen för detta nummer: Peter Belfrage, Per Hjalmarson Anders Karlsson, Per-Olof Larsson, Björn Rönnblad och Ingemar Sandström
Ansvarig utgivare: Björn Rönnblad
Grafisk form: Joakim Svensson
Teckningar: Ee Ping Yeoh
Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg
E-post: rodarummet@hotmail.com

Hemsida: <http://www.rodarummet.org>
Postgiro: röda rummet 13 04 07-0
Tryck: Tabloidtryck i Norden 2003
Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.
Omslagsbild: Torbjörn Karlsson
ISSN: 1403-3844

Har känt i min hud hur vi förgör varandra
bränner husen, förintar

år efter år
dag efter dag

Hur länge varar livet – ditt liv, mitt liv –
där solar exploderar

Trär gnistrande pärlor på långa, långa band
och ritar frågetecken
på dagbokens blanka sidor

Kriget är stort, kriget är grymt, dödande,
avslöjande...

I bakhuvudet drömmer han staty
strider pågår
Jag vill bli president, nej, jag vill, jag vill, jag...

Barnet svälter, barnet torkar ut, barnet dör
skottsälvorna ekar i bergen
snön vräker ner
kylan tar livet
kriget, kulsprutan våldtar
vapenherrarna gör vinst
plogbillarna spärras in

President nu

iskall staty i morgon

Dikt av Karin Lentz

Ur den nyutkomna boken *Poeter mot krig*

Poeter mot krig

– en antologi för dialog och fred

USA har utropat seger i Irak men hotar med fortsatt ”krig mot terrorismen”. Syrien, Iran eller Nordkorea – vilka kommer härnäst att utsättas för USA:s så kallade ”preventiva” konfliktlösningar?

Poeter mot krig, utgiven av Yelah förlag, innehåller texter av bland annat Tomas Tranströmer, Mikael Wiehe, Lina Ekdahl, Göran Greider, Anna Jörgensdotter, Adnan Al-Sayegh, Aino Trosell och Bob Hansson. Sammanlagt 53 poeter manifesterar sitt missnöje med krigshetsarna och ger uttryck för vårt hopp om dialog och fred i denna brinnande aktuella men samtidigt tidlösa antologi.

Det ekonomiska överskottet går till organisationen Läkare utan gränser.

Pris 50 kronor exkl. porto

Beställ genom att skicka namn och adress till: butiken@yelah.net